

Máté János munkássága

Adottságok

Máthé János 1898. október 4-én született az erdővidéki Magyarhermányban, a család legkisebb gyerekeként.¹ Édesapja Máthé János a tehetősebb gazdák közé tartozott.² Első feleségétől, Baló Annától hat gyereke született, de közülük hárman kiskorukban elhunytak.³ A felnőttkort megérett gyerekek: az 1884. június 1-én született Sándor (református esperes lett Kolozsváron); az 1892. szeptember 17-én született Julianna, (ő soha nem ment férjhez testi hibája miatt, az atyai szülőházban élte le életét) és János.

Baló Anna 1907-ben elhunyt, Máthé 1909-ben újra megnősült, de ebből a házasságból gyereke nem született.⁴

Idősebb Máthé János 4 évet járt kollégiumba, az 1800-as évek második felében községi bíró és megyebíró volt. Tőle kapta az ifjú Máthé János az indítást a tudományos érdeklődésre. „Apám [...] újságokat járatott, nagyon szeretett olvasni, falusi ember létére sok könyvet vásárolt, értékes munkákat hagyott reám, ezekből mint gyermekember kezdtem magamba szívni a szellemi vagyont, amit aztán nem lankadó szorgalommal gyarapítottam.”⁵ Az édesapa könyvtárából teljes bizonyossággal a századforduló táján kiadott, *Tolnai Világlexikon* és *Tolnai Világtörténelem* sorozatokat lehet beazonosítani, ugyanis ezek némelyikében a „MÁTHÉ Magyarhermány” pecsét található.⁶ Egy beszélgetésben elmondta, hogy: „édesapjától nyert örökség a múlttal való foglalkozás.”⁷

A magyar történelem, a múlt iránti érdeklődés másik forrása a község volt: „Az első világháború kitörése idején még többen is éltek Magyarhermányban, akik Gábor Áront jól ismerték [...] ezek a szabadságharcos veteránok nyári ünnepnapokon a kiskapuk elé ülve, téli estéken pedig a szabadtüzelő, lobogó lángja mellett

---

1 Erdővidék egy délkelet-erdélyi kistrégió, földrajzilag a Baróti-medencével esik egybe. Erdővidék az egykori Miklósvárszék, Bardoc fiúszék, valamint Felső-Fehér vármegye vonatkozó területének huszonöt települését foglalja magába: Barót, Bölön, Bölönpaták, Nagyajta, Középjata, Miklósvár, Köpec, Köpecbánya, Bibarcfalva, Bodos, Kisbacon, Nagybacon, Magyarhermány, Szárazajta, Zalánpaták, Uzonkafürdő, Felsőrákos, Olasztelek, Bardoc, Erdőfüle, Székelyszáldobos, Vargyas, Ágostonfalva, Ürmös, Apáca. (Bővebben lásd: Demeter László: *Erdővidék*, www.erdovidek.ro, Letöltés: 2007. szeptember)

2 Született 1853. február 9-én, elhunyt 1923. szeptember 28-án.

3 Máthé Mózes, Anna és Anna két-, illetve egyéves korukban hunytak el.

4 Az életrajzi adatokat a magyarhermányi református egyházközség családkönyvéből Hegyi Géza református lelkész adta meg, akinek ezúton köszönöm a segítségét.

5 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. Máthé János Kézirathagyatéka (a továbbiakban: MJKH) – Levelezés

6 A Máthé Zoltán, (Máthé János unokája) tulajdonában lévő, a nagyapjától kapott könyveket 2007. márciusában tekintetem meg Baróton. Több másik könyvben az „Ifj. Máthé János Magyarhermány” pecsét található, ezek lehetnek a történész Máthé János saját könyvei.

7 Informare, 1969. május 23. Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (a továbbiakban: ACNSAS), Dosar individual (a továbbiakban: Dosar ind.) nr. 6598, vol. 2. f. 49.

az összegyűlt, figyelemmel hallgató fiatalabb nemzedéknek és nekünk, serdülő korúaknak mondták el emlékeiket negyvennyolc híressé vált novemberi napjairól. [...] A mosolygós arcú öreg honvéd a mi társaságunk kedvéért még élte alkonyán is énekelte a 48-as honvédnótákat [...]” emlékezett vissza Máthé János.

Az élő emlékezet mellett nagy hatást gyakoroltak Máthé Jánosra a falu könyvtárából az 1848-as forradalmat leíró, hazafias szellemű regények is.⁸ Az olvasmányok és az élő történelemnek ezek az élményei adhattak indítást a történelem iránti érdeklődésre.

Az ifjú Máthé János 1904-ben kezdte tanulmányait.⁹ Egy forrás szerint jó magaviseletű, közepes képességű tanuló volt.¹⁰ Ekkori baráti társasága a falu azonos anyagi helyzetű, tehetősebb gazdáinak gyerekeiből tevődött össze.¹¹ A helybeli négyosztályos elemi iskola elvégzése után, 1908-ban édesapja a székelyudvarhelyi református kollégiumba íratta be, de négy év után Máthé János tanulmányai anyagi okokból megszakadtak.¹²

1916-ban, tizennyolc évesen behívták a hadseregbe. A székelyudvarhelyi 82-es (székely) ezred géppuskásaként harcolt az első világháborúban.¹³ 1917 nyarán Grozești mellett súlyosan megsebesült, amiből majdnem egy évig tartó kórházi kezeléssel épült fel, de a hadseregből leszerelték.¹⁴ A háborúban szerzett lábsérülése miatt élete végéig enyhén bicegett. Meg is gyűlölte a háborút: „Megengedjen a világ, de ha tőlem függne és a népek felett hatalmam volna, könyörtelenül összeszedném a hosszú frakkos, ravasz diplomatákat és a verekedhetném vörössujtásos nadrágú hadfiakat, s felvinném őket legalább egy esztendőre a havasba favágni, hogy ott aztán a világ zajától nem háborgatva legyen idejük eddigi munkájukat egymás között megvitatni és eddigi nézeteltéréseiket – ha másképpen nem megy – egymás fejbeverésével elintézni. Ne az emberiség legértékesebb korosztályainak a tankok, bombák elé küldésének felkészítésével foglalkozzanak. Tapasztalatból beszélek. Az első világháború alatt mint gyermekem (a 17. évemet öt hónappal hagytam volt el) virágos sapkával mentünk ki a frontra, s

---

8 „Azóta sem olvastam, de most is szinte szószert el tudnám mondani, mit mondott Szeredai János kapitány a lengyel határon a sztreckói tetőt védő diákhonvédeknek, mikor az orosz ezred körülfogta őket.” [Valószínűleg a „Hős fiúk” vagy a „Diákhősök 1848-ban” könyvekből idéz.] *Magyarhermány monográfiája* 210-211. p.

9 *Magyarhermány monográfiája* 2. p.

10 'Miklós' informátor jelentése szerint. Az információértéke kérdéses, mert pl. Máthének a helybeli iskolában folytatott tanulmányait 1903–1913 közé teszi. Raport de investigații. Magyarhermányi Milícia-örs. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 26.

11 'Miklós' informátor jelentése szerint. Nem kizárt, hogy „osztályellenség”-ként próbálták beállítani, de valószínűbb, hogy már az iskolában rögzült a falu társadalmi rendje. Raport de investigații. Magyarhermányi Milícia-örs. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 26.

12 Máthé János a hagyatékban található egyik levelében ír erről: „négy középiskola után, mivel helyi viszonylatban nagyobb földbirtokkal rendelkezünk és édesapám a túlhajtott munka miatt kifáradt, a gazdálkodás mellett kellett maradjak.” Részlet Máthé Jánosnak valószínűleg a vargyasi Máthé Ferencnek írott leveléből. MJKH – Levelezés

13 *Magyarhermány monográfiája* 173-174. p.

14 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

tizenegy hónapi gyötrő lövészárókelet után két súlyos lövéssel, egy sátorlapba belefördítva, virág nélkül hoztak ki a tűzvonalból.”¹⁵

Máthé János – nősüléséig – a családi házban lakott. 1922. december 26-án vette feleségül a magyarhermányi Boda Irmát (szül. 1904. március 13.). Első házasságából két fia született, 1926-ban Sándor, 1929-ben János.¹⁶ Felesége 1934. február 15-én a „lelkiismeretlen kezelés miatt” gyermekágyi lázban meghalt.¹⁷

1936. június 7-én újranősült, az ugyancsak magyarhermányi Szabó Rebekát (szül. 1917. december 13.) vette feleségül, ebből a házasságából született 1937-ben Dénes, és 1938-ban István fia. Második felesége 1940. szeptember 1-én szívbajban meghalt.

1944. július 15-én harmadszor is megnősült, a bibarcfalvi Veres Viktóriát (szül. 1911. február 6.) vette feleségül. Magyarhermányban éltek, felesége előző házasságából származó leányával, Bugyor Gizellával együtt.¹⁸ Harmadik felesége 1956. szeptember 10-i elhalálozása után a rokonság körében, Magyarhermányban élt élete végéig (1986. január 17.).

Milyen ismeretekkel rendelkezett Máthé János?

Német tudását a kollégiumban, vagy a hadseregben sajátította el.¹⁹ Iskolai éveit alatt szerzett tudását később autodidaktaként fejlesztette tovább. A kezébe került újságokat, folyóiratokat kijegyzetelte. Fénymásolatokat szerzett azokról a tanulmányokról, amelyek eredetijéhez nem jutott hozzá.

Kiválóan gazdálkodott: „mintagazda” volt, tervszerűen gazdálkodott, vetőmagokat termesztett, amit jó áron adott el.²⁰ Rendelkezett a korszerű gazdálkodáshoz szükséges gépészeti ismeretekkel is.²¹ „Ezermester” volt, a földművelés mellett értett az ácsmunkához, kőfaragáshoz.²² A szó átvitt és szó szerinti értelmében is önmegvalósító ember: saját maga faragta kövekből építette fel házát, akárcsak több más helybeli gazda.²³

A gyakorlati életben fontos tulajdonságok is kifejlődtek benne, amelyeket ma „életrevalóság”-ként összegezhethetnénk: vásárláskor körültekintő, megfontolt, alkudozáskor taktikus.²⁴ Ismerte az „alkusz” szakma fortélyait: jól tudott érvelni, sikeresen tárgyalt.²⁵ Üzemvezetői minőségében pedig kapcsolathálóját szélesít

15 *Megyei Tükör* 1970. december 31.

16 Lásd a Máthé János által készített családfát. MJKH – Családi iratok.

17 Máthé János keltezetlen levele valószínűleg a vargyasi Máthé Ferenchez, 3. f. MJKH – Levelezés.

18 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

19 „Kevés német nyelvtudással is megértettem, hogy Bükszád körül lőtték meg előző nap reggel, ott szakadt el társaitól és ott veszett a holmija is.” *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-jei bejegyzés.

20 Interjú 2005. október 25-én Domokos Gergellyel, született 1931-ben Magyarhermányban.

21 Lásd a cséplőgép és fűtőkazán vásárlásának történetét. *Magyarhermány monográfiája* 214-215. p.

22 „Nagy Sándor nevű aktivista jött ki, lakás és gazdasági udvar vizsgálatot tartott, amikor a szekérszínben meglátta a gyalupadot, a sok ács, kerek, kőfaragó szerszámot, kérdezte: ezekkel ki dolgozik? – mondtam, hogy én, megmutattam a gazdasági szekeret, ekét, taligát, az épületek alá berakott faragott köveket, lépcsőt, kapulábakat, melyeket én készítettem.” *Magyarhermány monográfiája* 46. p.

23 Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 25-én.

24 Részletesen leírja, milyen körültekintéssel, utánaérdeklődéssel és vásárlási taktikákkal vásároltak cséplőgépet és gőzkazánt Kolozsváron a szövetségnek. *Magyarhermány monográfiája* 214-215. p.

25 „1927 késő őszi Hermányban az öt évenként sorra kerülő földadó kivetés, a közgyűlés által jómagam és Pető Mózes bácsi lettünk megbízva az adófizetők érdekeinek képviselésével. [...] A fináncok jól értették a szakmájukat, de mi sem szorultunk sarokba, Mózes bácsi olyan természetesen és önképzett ésszel,

hette ki, illetve olyan szervezési tapasztalatokra tett szert, amit vezetőként jól hasznosíthatott.

1928–1933 között termőföldeket vásárolt szülőfalujában.²⁶ 1934–1940 között üzemvezetőként dolgozott a bodolai erdőkitermelési telepen²⁷, ezalatt otthoni földjeit a szolgálja, Kopacz László művelte.²⁸ A jövedelmező állását a bécsi döntés miatt fel kellett adnia, mert a telephely Romániában maradt, a szülőfaluja pedig Magyarországhoz került.

Máthé fokozatosan gyarapította vagyonát, a '40-es évek végére a helység egyik legtehetősebb gazdája lett. Az 1950-ben készült kulák-névjegyzék szerint 3 lakóházzal rendelkezett, a névjegyzékben szereplő 8 helybeli gazda közül birtoknagyság szerint a negyedik volt (4,69 hektár szántófölddel és 13,10 hektár kaszálóval). Földjei a faluhoz közeli, jó minőségű szántóföldek voltak.

Állatállománya 1950-ben átlagos volt (2 ökör, 2-4 tehén, 2 sertés, 9 juh, 2 malac); mezőgazdasági felszerelésként 2 szekér, 2 eke, és 2 borona szerepelt.²⁹

A vezető

Máthé János a két világháború közötti időszakban a faluközösség egyik vezetője volt. Pető Mózessel együtt ő képviselte a községet az állami szervekkel való tárgyalásoknál, például az adókivetésnél.³⁰ Volt majorbíró, egészen 1940-ig a közbirtokosság vezetője, a helyi szövetkezet ügyintézője.³¹

Kapcsolatba került közigazgatási vezetőkkel, csendőrökkel, tapasztalatot szerzett az ügyintézésekből, beleértve a lefizetést, megvesztegetés különféle formáit is. Jó ismerőjévé vált a két világháború közötti „állami” szférának: a hivatalnokok, csendőrök, adószedők világának. Széles kapcsolathálója alakult ki: ismert köztisztviselőket, kollégiumi igazgatót, kereskedőket.³²

---

következetes magabiztossággal megáldott ember volt, hogy akár egy pénzügyminiszter előtt is megállta volna a helyét. Kölcsönös hadakozás, mondhatni veszekedés után megállapodtunk a holdankénti terményhozamokban, következett a tehertétel, a befektetés: trágya, szántás stb. Az elnök írta egymás alá a tételeket, s amikor összeadta, lecsapta a ceruzát, széttárta a kezeit: De hát uraim, itt az derül ki, hogy maguk ráfizetéssel termelnek, s nemhogy adót tudjunk kivetni, hanem az állam kellene fizessen, amiért megszántásuk földjeiket. Az adómegállapításnál Hermány a megyében az utolsó község volt, ehhez hasonló számvetés eddig nem fordult elő. [...] Eredményül megkaptuk a megye területére alkalmazható legkisebb adókulcsot, ami a községre előirányzott földadónál közel százézer leivel lett kevesebb.” *Magyarhermány monográfiája* 19. p.

26 Testvérével, Máthé Sándorral 1928. szeptember 25-én, Baló Lajos Vizível 1930. június 1-én, Pethő Ferencsel 1933. május 7-én kötött adásvételi szerződést szántóföldjük megvásárlásáról. MJKH – Családi iratok

27 Nemes András bodolai erdőkitermelő 1943. január 16-án keltezett hitelesített bizonyítványa Máthé Jánosról. MJKH – Máthé János iratai

28 A szolgálkat a tehetősebb gazdák általában egyéves szolgálatra fogadták fel, feladatuk a mezőgazdasági és egyéb munkák végzése volt. Beszélgetés Domokos Gergellyel 2007. augusztusában.

29 Az 1950. október 26-i községi kulák-névjegyzék. MJKH – Dokumentumok.

30 *Magyarhermány monográfiája* 19. p.

31 *Magyarhermány monográfiája* 36. p., 102. p., 214. p. és Raport de investigații. Magyarhermányi Milícia-örs. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 26.

32 „Ismeretségem volt a járási, megyei tisztviselőkkel [...]” *Magyarhermány monográfiája* 38-39. p.; „Az időben [1950-L.M.] Csog Imre a megyei központnál teljesített szolgálatot, idézem az ő leírását az ügyről.” *Magyarhermány monográfiája* 43. p.; „A gyűlésről hazafelé tartva találkoztam Lemhényi adószedővel, jó viszonyban voltunk [...]” *Magyarhermány monográfiája* 55. p.; „Levelet kaptam Szabó Andrástól az

Fölmerül a kérdés: vajon ő is átvette-e a megvesztegetés, a kijátszás technikáit? A kronológiában egyetlen említés van, amikor a beszolgáltatás egy részét lefizetéssel intézte el. Az aránytalanul nagy beszolgáltatási kötelezettségek miatt ez volt az egyetlen túlélési lehetőség. A községbeli hivatalviselés folyamán nem volt megvesztegethető. Interjúalanyaim egyike sem említett ilyen esetet, visszaemlékezéseikben inkább Máthé becsületességét hangsúlyozták. Az informátori jelentésekben is mint becsületes, a faluban tiszteletnek örvendő személy jelenik meg.

Magyarhermányban fontos szerepet töltött be azzal is, hogy a törvény ismerőjeként a falubelieknek ő írta meg a különféle adásvételi szerződéseket. Ugyanakkor értelmiségi szerepköre is volt, ő volt a szavak embere, aki az ünnepeken, búcsúztatókon vagy temetéseken a beszédeket mondta.³³

1940–44-ben Máthé volt az Erdélyi Párt helyi tagozatának egyik megalapítója és községi vezetője. Ezekben az években háromszor járt Budapesten, de hogy milyen célból, arra csak egyetlen lehetséges utalás van, 1969-ben interjúban említette, hogy kutatott Budapesten is.³⁴

Az „osztályellenség”

A kommunista rendszer megszilárdulása után a faluközösségben korábban periférikus helyzetben lévő személyek – akik „átvedlettek” kommunistává, és akiket a hatalom a falu vezetőivé tett – harcot indítottak Máthé János félreállítása érdekében. Első lépésként a faluban nagy tekintélynek örvendő Máthét osztályellenségnek kiáltották ki. 1949/1950-ben kuláknak minősítették.³⁵ Emiatt különféle gazdasági és társadalmi megkülönböztetések érték őt és családtagjait: kulák-szármarazása miatt eltávolították mostohaleányát a székelyudvarhelyi tanítónőképzőből³⁶, fia továbbtanulását megakadályozták.³⁷ 1950-ben a milicista a faluve-

---

udvarhelyi református kollégium volt igazgatójától [...]” *Magyarhermány kronológiája* 1946. december 6-i bejegyzés; „Oancea Teodor ágostonfalvi fakereskedő jó ismerősömmel a szerdai baróti hetivásáron találkoztam [...]” *Magyarhermány monográfiája* 53. p.

33 Máthé János hagyatékában található egy újévi köszöntő vers a következő felirattal: „1923. december 31-én este a magyarhermányi református templomban tartott vallásos estélyen szavalta ifj. Máthé János.” MJKH – Máthé János iratai. Amikor Rozsonday Ádámot, a falu református lelkészét áthelyezték, Máthé János búcsúztatta. (Interjú Domokos Gergellyel); „Ma délután temettük el Barótn Hegedűs Lajosnét, községünk három évtizeden át működött kiváló tanítóját. Régi tanítványai nevében búcsúbeszédet mondtam a sírjánál.” *Magyarhermány kronológiája* 1956. március 1-jei bejegyzés. A '70-es években az odalátogatott református püspököt is ő köszöntötte a helybeliek nevében.

34 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

35 Máthé János úgy értesült, hogy politikai okokból minősítik a helybeli kommunista párt tagjai kuláknak, mert „támadja a pártot és az elvtársakat”. Hiába tiltakozik: „ki meri azt mondani, hogy a pártot csak egy szóval is támadtam volna, csak a helyi helytelen eljárásokat kifogásoltam, éppúgy mint a gazdák száza!” nem mentik fel a kulákság alól. *Magyarhermány monográfiája* 46-47. p.

Máthé János jellemzése az 1950. október 26-i községi kulák-névjegyzékben: „1944. augusztus 23 előtt az Imrédista [sic!] párt [helyi] vezetője. A munkásosztály ellensége, szolgát tartott és [az] erdő kizsákmányolója volt. A jelen pillanatban egy ingadozó és a református lelkész barátja.” A kulák-névjegyzéket 1950. október 26-án állította össze Zsigmond Károly, a községi Ideiglenes Bizottság elnöke és Bálint József, a Román Munkáspárt helyi alapszervezetének titkára. MJKH – Dokumentumok

36 1950. szeptember 25-én zárták ki az iskolából hét tanulótársával együtt. *Magyarhermány kronológiája* szeptember 21-i bejegyzés és *Magyarhermány monográfiája* 42. p.

37 Fia, Máthé István több helyre próbált felvételizni, de nem engedték „mert kaptam a papírt a Néptanáctól,

zető közreműködésével törvénytelenül elvette az íróasztalát.³⁸ A szövetkezetekben egyes hiánycikkek nem vásárolhatott meg, mert kuláknak minősítették. Adótülfizetését – habár kérése jogos volt – nem térítették vissza.³⁹ A kollektivizálás folyamán a fiával próbálták zsarolni, a belépés érdekében.⁴⁰

Ebben az időszakban az egész család ki volt szolgáltatva a helyi párttagoknak, akik a deportálásukat is tervezték,⁴¹ de a helybeliek segítségével átvészelték ezt a nehéz időszakot.⁴² A szolidaritást is megtapasztalhatta: volt szolgáját a helyi vezetők próbálták rávenni, hogy valljon Máthé János ellen, ám az visszautasította.⁴³

Máthé János azonban nem volt passzív elszenvetője a hatalom önkényének. Ő, aki a két világháború között elegendő tapasztalatot szerzett a falu közügyeinek intézésében, és ismerte a törvényeket, jogi eljárásokat, amikor csak lehetett, igyekezett a visszaélések ellenében a tulajdonát, igazát, törvényes jogát megvédeni.

---

aláhúzza piros ceruzával: fasiszta kulák az édesapja.” Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

38 „Megjelent lakásomon Botezat örmester Zsigmond Sándor Ideiglenes bizottság elnök kíséretében, az örmester kijelentette, szüksége van az íróasztalomra, adjam oda. Az átadást megtagadtam, mire kiabálva fenyegetett, holnap reggel jelentkezzem Bibarcfalván az őrsön, ott majd odaadom. Az elnök szó nélkül hallgatta az erőszakoskodást, sőt kérdésemre azt tanácsolta, adjam oda, különben sok kellemetlenség fog érni. Nem volt mit tennem, az asztalt elvitette.” *Magyarhermány monográfiája* 41. p.

39 „Streza adófelügyelő – tegnap és ma – a Farkas adószedő pontatlan könyvelései miatt benyújtott panaszainkat tárgyalta. Pl. az én adófékönyvi lapom olyan össze-vissza firkált számszemétdomb volt, hogy azon emberfia nem tudott eligazodni, és dacára, hogy az adót minden évben túlfizettették, szakadatlan hátralék volt – mint ez alkalommal is – feltüntetve. Streza úr annyi megállapítást tett, hogy a könyvelést és a nyugtákat összevetve sem tud tiszta képet kapni, de végül mégis kisütötte, hogy 1623 lei »károsodásom« van. – Hát az nem is olyan sok! – mondotta könnyedén a népi demokrácia eme finác kiválósága, és ezzel adóügyi panaszom el volt intézve.” *Magyarhermány kronológiája* 1951. november 24-i bejegyzés.

40 „A környék községeiből összehívták Nagybaconba a katonai sorozásra kerülő fiatalokat – (Hermányból 14-et) – az értesítés szerint »katonai ügyben.« A néptanácsnál egyenként behívták egy szobába és ott egy főhadnagy tolmács segítségével kihallgatta: mennyi földjük van, szülői be vannak-e lépve a közös gazdaságba? – végül belépési nyomtatványt akartak a kezükbe nyomni, hogy a szülőikkel írassák alá. Egyikük sem vette el. A fiatalok mindenike kapott valamilyen biztatót nyomást. A tiszt Pista fiamnak pl. azt tolmácsoltatta, hogy az-e jobb, ha szülőid belépnek, vagy pedig a katonai szolgálati időt valamelyik sóbányában vagy ahhoz hasonló helyen kell letöltsd!” *Magyarhermány kronológiája* 1957. december 23-i bejegyzés

41 „Both Soós Károly titkár bizalmasan közölte, hogy készülhetek Rozsondayval együtt a közeli letartóztatásra [...]” *Magyarhermány kronológiája* 1949. október 17-i bejegyzés.

„Bertalan Katalin írónkó bizalmasan közölte feleségemmel, hogy Zsigmond elnök és Farnos titkár arról tárgyaltak, rábeszélék feleségemet, költözzék el, mert engem a télen felszámolnak. Katalin később a léányomnak mondotta: Te – mondd meg anyádnak, költözzetek haza, mert hanem titeket is elvisznek vele.” *Magyarhermány kronológiája* 1950. október 1-i bejegyzés.

42 „Kifizettem 800 leit, melyet Szentkeresztbányán dolgozó gyermekeim gyűjtöttek össze a keresetükből és barátaik kölcsönéből, s azt János fiam az éjjel kerékpáron haza hozta.” *Magyarhermány kronológiája* 1952. február 24-i bejegyzés. Domokos Gergely apjától egyízben a beszolgáltatás teljesítéséhez rozstot kért és kapott Máthé János, amit később megadott. Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 24-én.

43 Máthé János a szolgájának Kopacz Lászlónak egy időszakban nem tudott fizetni, ennek fejében később egy házat vett neki. Amikor az '50-es években leégett ez a ház, a helybeli pártvezetők rá akarták venni Kopacz Lászlót, hogy valja azt, hogy Máthé János gyűjtötte fel a házat. „De az azt válaszolta: Hogy valljam ezt, mikor ő vette?” (Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 24-én.) A Kronológia egyik bejegyzése is megerősíti, hogy a volt szolgáktól adatokat gyűjtöttek gazdáik ellen. „Fülöp titkár úr az irodára idézte, és egyenként kihallgatta azokat, akik a múlt időkben mint gazdasági cselédek a gazdáknál szolgáltak, hogy milyen bánásmódban részesültek. »Ugye kizsarolta? – ugye nem fizette ki a bérét? – ugye nem adott ételt? – ugye a pajtába hálatta? – ugye éjle is dolgoztatta?« – és ezekhez hasonló kérdésekre akart igenlő válaszokat és írásbeli nyilatkozatokat kicsikarni sikertelenül.” *Magyarhermány kronológiája* 1952. június 12-i bejegyzés.

Mindez néha sikerrel járt: 1953-ban megakadályozta, hogy mások beszoigáltatási kötelezettségét ráterheljék.⁴⁴

Amikor 1949-ben meg akarták büntetni, mert a saját árpaterméséből hordott be a csürjébe, helyszíni szemlét kért, és bebizonyította, hogy alaptalanul vádolták.⁴⁵ 1950-ben megakadályozta, hogy az Ideiglenes Bizottság elnöke törvénytelenül költözzön be a házába, mert felismerte a hamisított kiköltöztetési utasítást.⁴⁶

A kulákká nyilvánítás hatalmas gazdasági terheket rótt Máthéra. Amikor nem tudott eleget tenni a beszoigáltatási kötelezettségeknek, következett a bírósági eljárás. 1950. május 24-én, és 1951. szeptember 3-án a Székelyudvarhelyi Törvényszék 10.000 és 8000 lej büntetést rótt ki rá gazdasági szabotázst, minden bizonnyal a beadási kötelezettségek nem teljesítése miatt.⁴⁷

1951. november 16-án újra beidéztek a Székelyudvarhelyi Törvényszékre, mert nem tett eleget a tejbeadási kötelezettségének. A tárgyaláson felmentették, amit a törvényszék ügyésze megfellebbezett.⁴⁸ A fellebbezést a Marosvásárhelyi Táblabíróság tárgyalta 1952. január 24-én, és ott szintén felmentő ítéletet kapott.⁴⁹

Egy újságcikkben így emlékezett vissza erre az időszakra: „A személyi kultusz idején, némely – mondhatni: rosszakarattal működő – helyi korifeus nyilvánvalóan bigott működésének bírálata miatt kulákként jutottam. Ez a következő évek során anyagilag annyira megrendített, hogy a múlt évtized megfeszített munkájára volt szükség valamelyes helyrehozására. Nem szeretném újra átélni, s szívesen elfelejteném.”⁵⁰

Mindazonáltal Máthé János nem szűnt meg aggódó figyelemmel követni a község közeleti dolgait. Míg más faluszelei a félelemtől nem mertek megszólalni, ő 1949-ben gyűlésen szólalt fel a felsőbb szerveknél nagy befolyással bíró tanító ténykedése ellen, amikor az veszélyeztette a község kultúrházának felépítését.⁵¹

Talán hasonló ténykedése, és közösségi befolyása miatt lett a helybeli hatalmasságok szemében uszító, lázító személy, az a közvéleményformáló, aki a falu lakosságát a rendszer ellen hangolja.⁵² Ez nem fedi a valóságot, mert – az interjúk

---

44 „A kirovásoknál visszaélések is voltak, az ember itt is ott is hallja a suttgó hírt, ami az iroda ajtókon belülről szivárog ki, egyesek a tűzhöz közelebb ülöknek a tételeit lehúzták, másoknak felrakták. Velem is ilyesmi történt, mikor az 1952. évi 1800 kiló pityóka beszoigáltatást 1953-ra 3528 kilóra, a 472 kg húst 780 kilóra emelték. Írásban felülvizsgálatot kértem, két nap múlva a titkár az irodába hivatott, közölte, hogy a kirovásnál tévedés történt, a pityókát 1058 kilóval, a húst 156 kilóval csökkentették.” *Magyarhermány monográfiája* 50. p.

45 *Magyarhermány kronológiája* 1948. augusztus 15-i bejegyzés

46 *Magyarhermány kronológiája* 1950. október 1-jei bejegyzés, és *Magyarhermány monográfiája* 42. p.

47 Notă de analiză a cazului „Filozoful”. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28. és ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 45 v.

48 MJKH – Máthé János iratai Fd. 697.

49 Máthé János hagyatékában megtalálható az idézés, ráírva a tárgyalás határozata. MJKH – Máthé János iratai

50 *Megyei Tükör* 1970. december 31.

51 „[...] senki beszédére nem várva felszóltam és visszautasítottam az építésbe az építő bizottság címén való beavatkozást. Amíg beszéltem, S. úr szorgalmasan jegyzett, ami az udvarhelyi *Szabadság* című lapban 1949 április 16-án elmondottakat elferdítve jelent meg.” *Magyarhermány monográfiája* 108. p.

alapján – például Máthé János a kollektivizálással szembeni ellenállásban nem volt hangadó, csupán „taktikai” tanácsokat adott az őt felkereső falusfeleinek arról, hogy mitől óvakodjanak a szervezési kísérletek folyamán.⁵³ (Az interjúk alapján állíthatjuk, hogy a falubeliek kollektív-ellenességét nem kellett külön táplálni.⁵⁴ De azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy Máthé ekkor már a hatvanas éveit taposta, a falu új közvéleményformálói már egy fiatalabb nemzedék tagjai közül kerültek ki.)

A kulákság alól éppen a magyar forradalom kitörésének napján, 1956. október 23-án mentették fel, ezután valamennyivel könnyebb lett az élete. Azt is megérte, hogy a kulákság vádjával őt sanyargató, dologkerülő helyi pártember kegyvesztetté vált, és börtönbe került.⁵⁵ Így az élet alkalmat adott egy kis verbális igazságtételre: része lehetett a kimondás felszabadító élményében, a következményektől való félelem nélkül mondhatta szemébe véleményét az őt egykor tönkretevő zaklatónak.

„A rendszer változás után a falu élére került dologkerülő társaság a falu szorgalmas gazdáit – köztük engem is – kulák listára tettek, s tíz év alatt anyagilag tönkre tettek, gyermekeimet nem tudtam iskoláztatni, hiába dolgoztunk, mindent kivettek a kezemből, bár sok búzát termeltünk, árpa kenyeret ettünk, de azt is a tusnádi malomból vettem. Az áráért éjjel is fuvarozni jártam. Ezek nem kommunisták voltak, hanem emberüldöző szadisták. Ők, mihelyt a közvagyon a kezükbe került, csáky szalmájával bántak, szerre oda kerültek, ahol a kulcsot más kezeli. Sajnos hosszú időbe telt, amíg oda térültek a dolgok, hogy az egyik, annak idején reám törő nagyszájú alaknak, kit jutalmul a pártból kirúgtak, a börtönviselés után már megmondhattam:

» – Látod-e, ha a tekergés helyett dolgoztál volna, a becsületes emberek sorába állnál, de neked az ingyen élet a más pénzéből kellett. Megkaptad-e, te hitvány!« Rágalmazásért feljelentett (nem őt, hanem a pártot rágalmaztam) úgy írta. A feljelentést a pártnál papírkosárba dobták. Kapcsolatom volt, ezt hamarosan megmondták. Egy újabb találkozásnál ismét lepocskondiáztam. Írhatod a másik jelentést.»⁵⁶

Máthé szavaiból az is kiderül, hogy mélyen lenézte ezeket az embereket. Máthé gazdaként határozta meg önmagát, míg a hatalomra jutott személyek nem tartoztak a gazdaközösséghez. Megfogható a vidéki társadalom hierarchiája: a szorgalmával és ügyességével a falu egyik tehetős gazdájává vált Máthé (akit

---

52 „A csizmadiából vedlett pártkiküldött kérdezte, hogy mi az oka a »dolgozó parasztok« távolmaradásának? [...] Rozsonday és Máthé János akadályozzák a párt munkáját!” *Magyarhermány kronológiája* 1949. október 9-i bejegyzés

53 „Fiam, tanácsot adni nem tudok” – mondta Csog Andrásnak, mikor az tanácsért felkereste. „Ügyeljetek magatokra, arra ügyeljete, ezek abba járnak, hogy politikai dologba keverjenek, hogy tudják – azt mondja – a fületeket megfogni. [...] ügyeljete magatokra, ne abba járjatok – azt mondja – hogy ellenségei legyetek – [...] – hanem abba járjatok, szeressétek s pártoljátok egymást [...], [ha] esszetartotok, nem tudnak semmit csinálni.” Interjú Csog Andrásal 2005. október 24-én.

54 Beszélgetőtársaim cinkos hunyorgással mesélték el, hogy irányították a társasgazdaság traktorait olyan szántóterületekre, ahol a vékony talajréteg alatt megbúvó kötömbökön egykettőre eltörték a traktorok ekéi.

55 MJKH – Máthé János iratai Fd. 661.

56 Részlet Máthé János egyik leveléből, a címzett valószínűleg a vargyasi Máthé Ferenc. MJKH – Levelezés

érdemeiért és képességeiért választottak faluvezetővé) lenézi a nem földműves foglalkozású helyi pártvezetőket, akik csak párttagságuknak köszönhetően jutottak előre, pontosabban foglalták el az ő helyét.

A pártaktivistákat szintén megvetette, nemcsak azért, mert leszegényítették a falu népét, hanem mert – önmagától eltérően – biztos megélhetés nélküli, kiszolgáltatott embereknek tekintette őket.⁵⁷

A '70-es, '80-as évek

Az '60-es évek végi, a kisebbségeknek tett engedmények időszakában új lehetőségek nyíltak meg az idős ember előtt. A történelmi kutatásaihoz szükséges adatok gyűjtését kiterjesztette Magyarországra is. Több nyilvános közszereplésére is sor került, neve többször felbukkant a korabeli romániai magyar sajtóban.⁵⁸ Többször közölt magyar nyelvű lapokban, és egy terjedelmesebb helytörténeti tanulmányt is közölt az 1978-ban megjelent *Változó valóság* című tanulmánykötetben.⁵⁹

De az időszak elmúltával súlyos árat fizetett a népszerűségért és a magyarországi kapcsolataiért. Egy olyan ember, aki magyarországi közintézményekkel levelezett, azoktól dokumentum-másolatokat kapott és történelemkutatással foglalkozott, nem kerülhetett el az állambiztonságért felelős szervezet kitüntető figyelmét. A '80-as években a Securitate házkutatást tartott nála.⁶⁰ Összegyűjtött iratainak, dokumentumainak jó részét elégette, más részét elkobozták, valamennyit a rokonok elrejtettek.

Nehéz lemérni, hogy pontosan milyen hatással volt rá a megfigyelés és az állambiztonsági, rendőrségi zaklatás. Az 1950-es évek gazdasági diszkriminációját (a megnövelt beszolgáltatásokat és adóterheket) szorgalmas munkával, és némi segítséggel ki tudta védeni. Azonban a hetvenes évek „személyre szabott” zaklatása más volt.

Talán a munkája megőrzése szándékának tudható be, ahogyan Magyarhermány monográfiájának 1982-ben befejezett változatában írt a párt 1950-es évekbeli tevékenységéről.⁶¹ Úgy állítja be saját helyzetét, mint akit a helyi párttagok

57 „– Itt nincs mit beszélgetni, hét vagy nyolc esztendeje, hogy mind csak beszélnek, ennek most vége, be kell lépni a szocialista gazdaságba, aki nem akar, azt a fene megeszi! Így beszélt ez a szerencsétlen éhenkórász, akit egy-kétévenként úgy dobálnak a tartomány egyik sarkából a másikba, mint ahogy a szél a falevelet röpteti ide-oda.” *Magyarhermány kronológiája* 1959. január 7-i bejegyzés.

58 Erről lásd: Máthé János hivatkozási és publikációs jegyzéke. MJKH – Közlései

59 Egy magángazda székely falu életéből. Ímreh István (szerk.): *Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 199–214. p.

60 Interjú Máthé Dénessel, Máthé János fiával 2005. október 25-én.

61 „A háború mindent kivetett a kerékvágásból, a belső szükséglet mellett a jóvátétel óriási tételei nehezdedtek az országra, nem volt irigyelni való a kormányzat és a pártvezetők dolga, kiknek vállán feküdt az elégtételi felelősség.” *Magyarhermány monográfiája* 38–39. p.

„Lassan haladt az idő, amíg megértük, hogy a párt testéről kezdtek lerázni a nem odavalókat, melyiket félreállítottak, melyiket börtönnel iskolázták.” *Magyarhermány monográfiája* 50. p.

„A nehéz idők lassan elhaladtak a panaszokkal együtt. A szocializmust építő kommunista párt nagy erőfeszítésekkel, de megküzdött a háborús idők nyomasztó hagyatékával, pedig súlyos örökség volt a leszegényedéssel, az élet minden terén fennálló terhekkal szembenézni.” *Magyarhermány monográfiája* 61. p.

törvénytelenül, a párt hivatalos álláspontja ellenében üldöztek. Érvelése alátámasztására Gheorghe Gheorghiu-Dej-től és Ceaușescutól vett idézeteket.⁶² Nem valószínű, hogy csak az egyéni túlkapasokat kifogásolta volna a rendszerben, mert a korábban írt Kronológiából egyértelműen kiderül, hogy az egész rendszert, politikai elképzelést és berendezkedést elhibázottnak tartotta.

Máthé János élete végéig földművelésből élt. A mindennapi munka mellett éjszaka olvasott, jegyzetelt, írt.⁶³ Napközben szorgalmasan és pontosan végezte a gazdálkodással járó feladatokat, de ha leült írógépe mellé dolgozni, megszűnt számára a külvilág. „Az ökrök nem ettek, mert Máthé János gépel” – állapították meg ilyenkor az éhes állatok bögését halló falubeliek. Sokszor megtörtént az is, hogy a falubeli gazdák már rég a mezőn dolgoztak, míg Máthé János az éjszakai alkotómunka fáradozásait pihente ki.

A közéleti szereplő

Máthé János egyik korai közszereplésének dátuma és helyszíne: a falu templomában szavalt 1923 szilveszter éjjelén.⁶⁴ Három további közszerepléséről az alábbiakban számolunk be, a fellelhető dokumentumok és visszaemlékezések alapján.

1940. szeptemberi bevonulás. 1940 szeptemberében, a bécsi döntést követő bevonulás során Erdővidék lakossága nevében Máthé fogadta a magyar csapatokat.⁶⁵ Az eseményről nem készült újságcikk, feljegyzés sem került elő, így csak a – részleteiben eltérő – interjúkra támaszkodhatunk a rekonstruálásában.⁶⁶

A bevonuló honvédség fogadására Erdővidék „kapujában”, a székelyszáldobosi keresztútnál került sor. Ott sorakozott Erdővidék apraja-nagyja, magyar lobogók alatt, az ünnepségre felállított székely kapu körül várták a bevonuló honvédeket.

„A beteglelkületű emberek uralmát az idő kidobta magából, aztán nem kevés erőfeszítéssel kezdték leverni a párt testéről a falvak életét megmérgező, a párt célkitűzéseit, tekintélyét tevékenységükkel megcsúfoló kiskirályokat.” *Magyarhermány monográfiája* 219/a. p.

62 „Közben a rendkívüli idők szülték, hogy egyes felelős állású tisztviselők törvénytelenésekre ragadtatták magukat. Ez az állapot »személyi kultusz« néven került bele a történelembe. Magam is részesültem belőle.” *Magyarhermány monográfiája* 41. p.

„A mindent felforgató háború után, az óriási belső és külső szükségleteket csak kemény intézkedésekkel lehetett biztosítani, ez pedig leginkább a földműves népet érte. Ezeknek az időknek a történetéről mondta Ceaușescu pártfőtitkár, hogy a párttagok közül sokan hibákat követtek el.” *Magyarhermány monográfiája* 46. p.

„Még ma is meggondolkodtató, milyen gyötrelmeket élt át a falu népe, de a sajtóból értesültünk, hogy a szabadjára kapott személyi uralom nemcsak nálunk éli világát, hanem országos jelenség [...]. Gheorghe-Dej pártfőtitkár a vasúti munkások 1953 évi februári gyűlésén ezeket mondotta: »Az emberek azt beszélik egymás közt, hogy rendkívül bátornak kell lennie annak, aki bírálni akar.«” *Magyarhermány monográfiája* 47. p.

63 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p. és Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. szám, 15. p.

64 Máthé János hagyatékában található egy újévi köszöntő vers a következő felirattal: „1923. december 31-én este a magyarhermányi református templomban tartott vallásos estélyen szavalta ifj. Máthé János.” MJKH – Máthé János iratai.

65 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

66 Csog András, Csog Rebeka, Domokos Gergely, Máthé Dénessel 2005. október 24-én és 25-én készült interjúk alapján.

A színes ruhákba öltözött ünneplő, örvendező embertömegtől a feketébe öltözött alsórákosiak ütöttek el. Ők már tudták, hogy településük Romániában marad. „Székely testvérek kaszát, kapát adjatok, hogy meg tudjuk védeni magunkat, hogy tudjuk a hazánkat az anyaországhoz csatolni” ordították fájdalmukban.

Arról, hogy miért pontosan Máthé János köszönthette a bevonulókat, több eltérő történetet mondtak el a interjúalanyok. Egyikük szerint az ünnepségen jelenlévő értelmiségiek, (lelkészek, tanítók) Máthé Jánost találták a legmértőbbnek és jó szónoknak ahhoz, hogy köszöntse a honvédeket. A másik változat szerint a honvédalakulatot vezető alezredes közölte az ünnepség szervezőivel, hogy csupán negyedórás legyen az ünnepség, mert tovább kell masírozni, nincs több idejük. Erre a jelenlévő értelmiségiek (papok, tanítók) visszaléptek, mondván: „Beszéljen Máthé János, mert mi hosszú beszéddel készültünk.”⁶⁷

Egy harmadik változat szerint az Erdővidéken nagy befolyással bíró Rozsondai Ádám magyarhermányi lelkész javaslatára döntöttek a szervezők úgy, hogy Máthé János mondja az ünnepi beszédet.

Az interjúalanyok emlékezete szerint amikor fellépett a pódiumra, mellette állott kétfelől „egy fehér ruhás fiatalember, és egy székelyruhás lány”. Máthé János „olyan beszédet tartott” hogy az alezredes egy alacsonyabb rangú tiszttel odament hozzá, megölelte, és azt mondta: „Drága székely testvér! Huszonkét éve, hogy idegen elnyomás alatt éltek, azt hittük, hogy a székely nemzet elfelejtette a magyar szót.” (Egy másik visszaemlékező szerint: „Drága székely testvéreink, ti még ilyen szépen tudtok magyarul beszélgetni?”) Máthé János „úgy sírt, mint az eső, azt mondta: mű szívvel-lélekkel erdélyi magyarok vagyunk, de Magyarországgal éreztünk örökké.”

Ez az ünnep a bevonuláson túl annak az örömnepét jelentette, hogy az asszimilációs kísérletek ellenére megmaradtak magyarnak. *Magyarhermány monográfiáját* olvasva a két világháború közötti időszakból a románosítási és az ortodox vallásra térítés erőszakos kísérleteit ismerhetjük meg.⁶⁸ Az ünnep ennek az időszaknak a végét jelezte.

A Benedek Elek emlékház avatóünnepsége. Második jelentős közéleti szereplésére a '60-as évek végén kerül sor. Úgy tűnik, egy gondos koreográfia eredménye az, hogy ekkor lépett nyilvánosság elé. A politikai környezet meghatározó: 1969-ben vagyunk, amikor Ceaușescunak szüksége volt belső helyzete megszilárdítására.⁶⁹ Ebben a helyzetben Ceaușescu engedményeket tett a kisebbségeknek: létrehozták a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát, egy hasonló kirakatszervezetet a német kisebbség tagjainak, a német és magyar nyelvű televíziós műsorok indultak, több kisebbségi nyelvű kiadvány jelenhetett meg.⁷⁰ Ebbe a kulturális „lazításban” illeszkedik Máthé János új nyilvános szereplése is.

67 Interjú Csog Andrásal 2005. október 24-én.

68 Lásd *Magyarhermány monográfiája* 92-92/c. p.

69 1968-ban Románia nem vett részt Csehszlovákia lerohanásában, ezzel szembefordult a Szovjetunió akaratával.

70 Dennis Deletant: *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, 1997, Buc., 130-131. p.

Az újonnan (1968-ban) létrehozott Kovászna megyében Sylvester Lajos, a megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság vezetője élénk magyar művelődési életet teremtett. Benedek Elek munkássága jól használható volt ilyen események alkalmával a magyar szimbolikus térfoglalás és nemzeti öntudat erősítésére, mert a román–magyar barátság, a Romániához, a szülőföldre való ragaszkodás példájaként lehetett felmutatni. Ezért lehetett több, Benedek Elekkel kapcsolatos művelődési eseményt rendezni és sikerült létrehozni a kisbaconi Benedek Elek múzeumot. Sylvester Lajos a szervezőmunka folyamán ismerte meg Máthé Jánost, akivel többször konzultált az intézmény létrehozása kapcsán.⁷¹

Ugyanakkor lehetett egy másik ok, amiért felfigyelhettek rá. Máthé János hagyatékában van egy „Kéziratok” feliratú, ma már üres irattartó, amely – a felirat szerint – a következő iratokat tartalmazta:

1968. II. 27. Emlékirat a megyei bizottsághoz a község önálló igazgatása ügyében.

1969. II. 18. Cikk a *Megeyi Tükör*nek Bardócszékről.

1969. II. 25. Emlékirat a község közügyeiről Keresztes Zoltán néptanács-elnöknek.

1969. III. 5. Emlékirat a község közügyeiről Király Károly megyei elnöknek.

Egy informátori jelentés szerint a Benedek Elek székházavatató ünnepség előtt Benedek Flóra, Benedek Elek író akkor még élő lánya kérte meg Máthét, hogy beszéljen a Benedek Elek Emlékház avatóünnepségén, amit Máthé elvállalt.⁷²

Az erről szóló jelentésre egy Securitate tiszt a „Feladatok” résznél beírta: „A kellő pillanatban illetékes személyek tudják meg, mit akar [Máthé] mondani, és befolyásolják pozitív irányba, hogy mit mondjon.”⁷³

Az emlékházavatón tartandó beszédre Sylvester Lajos is felkérte Máthét, aki nehezményezte, hogy le kellett írnia a beszédét.

Sylvester Lajos Máthéról készített interjút 1969. május 3-án közölte a magyar nyelvű megyei napilap.⁷⁴ Ebben a cikkíró az akkori megyei napilapban mint „Erdővidék legműveltebb emberét” mutatta be: *történész, közgazdász, etnográfus, nyelvjáráskutató*. „Hermányi Dienes József, Bölöni Farkas Sándor, Benkő József, Apáczai és Kriza huszadik századi unokája, Erdővidék másik nagyjának, Benedek Eleknek szinte kortársa, s hogy ma nem köztük tartja nyilván a köztudat, talán csak annyin múltott, hogy »kölyökember korában«, a »nagy háború« idején mundérra kellett cserélnie a magyarhermányi mellényt. [...] Fél évszázad alatt egy sort sem írtak róla. Most rajtunk múlik, hogy továbbra is »a kerítés mögött« marad-e, avagy munkái hasznosítható fejezetei azok kezébe jutnak, akiknek szánta.”⁷⁵ „...ezzel az életrajz-szerű ismertetésével vezetett a közismertség színpadára” - értékelte később Máthé a cikket.⁷⁶

71 A Sylvester Lajossal 2005. október 26-án készített interjú szerint.

72 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 50.

73 Eredetiben: „La momentul respectiv prin persoane competente stabili[ti] ce vrea să spună și influențat[ă] în sens pozitiv ce să vorbească.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 50., 50 v.

74 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megeyi Tükör* 1969. május 3., 8. p.

75 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megeyi Tükör* 1969. május 3., 8. p.

76 Lásd a mellékletben: Máthé János hivatkozási és publikációs jegyzéke.

Sylvester Lajos mint a Kovászna Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság elnöke, segítette Máthé János munkáinak megjelenését: a következő években sorban jelentek meg Máthé cikkei.⁷⁷

A Benedek Elek Emlékház-avatóra 1969. május 25-én, egy vasárnapi napon került sor. Mintegy 4000-re becsülték a résztvevők számát, amely a korabeli viszonyok között komoly tömeggyűlésnek tekinthető.⁷⁸ Jelen voltak a romániai magyarság akkori legismertebb közéleti szereplői is: Bajor Andor, Balogh Edgár, Bartalis János, Bálint Tibor, Böződi György, Domokos Géza, Farkas Árpád, Horváth István, Nagy István, Sütő András, Szabó Gyula, Veress Zoltán.⁷⁹ Több más szónok után Máthé Jánost szólították színpadra. Talán ez volt a pillanat, amikor az osztályellenséget végleg, szimbolikusan is rehabilitálták. Az a személy, aki a sajtócenzúra korszakában közlési lehetőséghez jutott, és aki az akkori magyar szellemi elit tagjaivak együtt mondott ünnepi beszédet, az közéleti legitimációt kapott. Újra egy olyan közéleti szerepbe emelkedett vissza, mint 29 évvel azelőtt, 1940-ben. De lássuk az ünnepséget és Máthé Jánost Sütő András szemével:

„Ezután következik Máté [sic!] János bácsi, magyarhermányi földműves. Székely harisnya, fekete kabát, fehér ing, nyakkendő rajta. [...] Feldöccen az öreg a pódiumra, látja, hogy egyedül van, *maga mellé int két legényt, két lányt*, [kiemelés L.M.] s ilyenformán, testőrséggel is ellátva kezdi a beszédét is mondani. Szabadon szól, lobogtatja a papírlapokat, szinte csodálkozik: hogyan kerültek azok a kezébe!”⁸⁰ Ha hihetünk a beszámolóknak, Máthé János felszólalásakor újjáteremtette a múltat: egy mozdulatával visszarendezte az ünnepi koreográfiát úgy, ahogy 1940-ben volt.

Beszédének egy mondatát ki akarták cenzúrázni. („Benedek Elek székely-nemes katonaszülőktől, a régi primipiláris rendből származott, kiknek kardja a szegen, paripája a pajtában örökös készenlétben kellett álljon.”⁸¹) Máthé az ünnepség után el is panaszkolt Sütő Andrásnak, hogy ki akarták ezt a mondatot húzni a beszédéből.⁸² Végül ez a mondat nem hangzott el, de a beszéd sajtóban megjelent változatában már szerepelt. Egy másik forrás szerint viszont tervezett beszédének mintegy felét kitörölték a szervezők.⁸³

---

77 „Máthé Jánosról, a körülményekhez képest, és egyebekhez viszonyítva sokat írtam, a sajtóban viszonylag sokat közöltem tőle.” „Máthé Jánost, nagy tisztelőjeként, utólag is számos esetben felkerestem, számára sajtóbéli publicitást biztosítottam.” Részletek Sylvester Lajosnak László Mártonhoz írt, 2006. szeptember 15-i levele 4. és 6. pontja.

78 *Előre* 1969. május 28.

79 Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20., 6-7. p.

80 Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20., 6-7. p.

81 *A Megyei Tükör* 1969. május 28-i száma teljes egészében közli a beszédét.

82 Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20., 6-7. p. – Utóbbi közlés – módosított szöveggel! – a *Rigó és Apostol* c. kötetben.

83 „După scrierea în ziarul respectivă a fost foarte [olvashatatlan szó - L. M.] că jumătate din cele scrise de el au fost șterse din cuvântarea respectivă de cei de la județ.” Notă raport. 1969. június 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 46.

Máthé Jánosnak ezt a közszereplését, (és az eseményt) széles körben media-
tizálták.⁸⁴ E közszereplés után közlési lehetőséget kapott: kisebb terjedelmű
helytörténeti, régiótörténeti, történelmi, néprajzi munkákat publikált. Magyar-
országon is megjelentek az írásai. (A *Magyar Nyelvőr* szaklap pályázatára beküldte
a falu monográfiájából a tájszótár részt.) Az egyik magyarországi, nagy példány-
számú napilap is írt róla és munkásságáról.⁸⁵ Gábor Áron-kutatóként rögzült a
köztudatban, egy magyarországi iskola is ilyen minőségében fordult hozzá.⁸⁶

A baróti népi egyetem megnyitóünnepélye. A székházavatón történt közszereplése
után mintegy másfél évvel, 1970. október 14-én Máthé Jánost kérték fel a baróti
népi egyetem tanfolyamának ünnepélyes megnyitójára. A felkészülésről informá-
tori jelentés is van. Máthé két informátorral beszélgetett, az egyikük megkérdezte:

„- Nos hát mikor kezdődik a népi egyetem? – kérdi az öreg ’Zoltáni Sándor’-t.⁸⁷

- ’Zoltáni Sándor’ felel: az bizony vasárnap, akkor lesz a megnyitó, ahol János
bácsi is kell szerepeljen!

Ezt tudom – feleli az öreg – üzenetet kaptam, hogy készüljek fel. Én sokat
nem kell készüljek, mert én röviden elmondom, hogy tud az ember önszorgalomból
tudományt szerezni.”⁸⁸

A megnyitóról is készült informatori jelentés ugyanattól a személytől: „Október
végén én is részt vettem a baróti népi egyetem megnyitóján. Valóban részt vett
Máthé János elvtárs is, ahol a Városi Művelődési otthon vezetőségének kérésére
egy rövid beszédet tartott a tudás tökéletesítésének fontosságáról, az általános
műveltségéről, és a magyar nyelv eredetiségének megőrzéséről. A megnyitón részt
vettek tanárok, orvosok, tanulók és nyugdíjasok Barótról. Én személyesen nem
találtam semmilyen, nem megfelelő gondolatot a sorok közé ékelve az általa
elolvasott anyagban. Ellenkezőleg, jónak és hasznosnak találtam.”⁸⁹

---

84 Az *Előre* 1969. május 28-i számában írt a beszédéről, a *Megyei Tükör* 1969. május 31-i lapszámában közölték
beszédét, az *Utunk* 1969. június 20-iki számában a székházavató beszámolóban részletesen ismertetik
szereplését, 1969 július 14-én az *Új Élet* közli a beszéd mondása közben készített fényképet.

85 A *Magyar Nemzet* 1970. június 14-i számában írnak róla és tájszavakat taglaló tanulmányáról.

86 A karcagi Gábor Áron Gimnázium egyik tanulója 1975-ben, a gimnázium fennállásának 300. évfordulója
megemlékezésének kapcsán kereste meg, adatokat kérve Gábor Áronról. Lásd Stoklász Gyöngyi, a
gimnázium IV. B. osztályos tanulójának levelezése Máthé Jánossal. MJKH – Levelezés

87 A jelentéstevő nevét kitöröltem, a továbbiakban erre a személyre a Securitate által alkalmazott fedőnevét
használok.

88 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 34.

89 Eredetiben: „La sfișitul lui octombrie am participat și eu la deschiderea cursurilor universității populare
din Baraolt. Într-adevăr a fost prezent și tovarășul Máthé János, unde la cererea conducerii Casei
Orășenească de Cultură a ținut un scurt discurs despre importanța perfecționării cunoștințelor de cultură
generală și păstrarea originalității [sic!] limbii maghiară. La deschidere au participat profesori, medici,
elevi și pensionari din Baraolt. Eu personal nu am găsit idei necorespunzătoare strecurate în rîndurile
materialului citit de el. Ba contra am găsit foarte bun și util.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f.
32-33.

Értékrend és világkép

Máthé János eddig ismert munkáiból, a hagyatékában talált írásából és a helybeliek szóbeli visszaemlékezéseiből próbáljuk Máthé János világszemléletét bemutatni.

Munkaadója példásan józan életűként és legmegbízhatóbb alkalmazottjaként jellemzi.⁹⁰ Az interjúalanyok és a hozzátartozók is egyik legjellemzőbb tulajdonságaként mértékletességét emelték ki. Jól kihasználta az írástudó emberként megnyíló lehetőségeket: napilapok olvasószolgálatától érdeklődött a jogi kérdések iránt.⁹¹ Minőségi munkára törekvő, pontos ember volt, erről több történetet meséltek az őt még ismerő falustársai.⁹² Gazdaemberként is nagyra értékelték a falubeliek: „mintagazda” volt – emlékeznek vissza. A tervszerű gazdálkodására jellemző, hogy hagyatékában szerepel egy táblázat, amelyben a különböző határrészekben levő földjein elvégzett mezőgazdasági munkák időpontját tüntette fel.⁹³

Előrelátóan felkészült az előtte álló feladatokra. Tanulmányi útjaira jegyzeteket készített.⁹⁴ A bajbajutott falustársain önzetlenül segített: 1951-ben, amikor a közbirtokosság elnöke és pénztárnoka a községi kultúrotthon építése során egy könyvelési hiba miatt előzetes letartóztatásba kerül, a könyvelési hiba megtalálásával ő menti fel őket az eljárás alól.⁹⁵ 1944 szeptemberében – akárcsak a községbeliek nagyrésze – német katonákat ápolt a házában, vállalva a megtorlás kockázatát is.⁹⁶

Értékrendjének kialakulásában nagy súlya volt olvasmányainak. A falu könyvtárában jutott hozzá a magyar irodalom klasszikusaihoz és mezőgazdasági kézikönyvekhez.⁹⁷ De olvasott 1848-as regényeket és ponyvaregényeket is.⁹⁸ Kutatásai során feldolgozta a vonatkozó történeti szakirodalmat.

---

90 Nemes András bodolai erdőkitermelő 1943. január 16-án keltezett hitelesített bizonyítványa Máthé Jánosról. MJKH – Máthé János iratai

91 Hagyatékában megtalálható a kolozsvári *Magyar Nép* szerkesztőségének 1936. november 13-án keltezett levele, amelyben adásvételi szerződésekkel kapcsolatos kérdéseire kap választ. Hasonló levelet kapott az *Előre* szerkesztőségétől is 1975. április 26-án, örökösödéssel kapcsolatos kérdéseire.

92 A bodolai fatelepen a talpfafaragók munkáját felügyelte, és megszólított egy szárazajtait, hogy „a munkája nem üti a mértéket, a minőséget. S visszaszólt a másik, hogy: Csináljon maga jobbat. S azt mondta: Na, adjanak egy fejszét s egy bárdot, s megfente, s egyet csinált, s azt mondta, na ilyen legyen mindegyik. S azt mondta [a szárazajtai] bocsánat, én pénzt keresni jöttem, nem faragni.” Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 24-én.

93 A táblázatba több éven keresztül vezette, hogy melyik kaszálóján mikor kaszált. MJKH – Máthé János iratai

94 Felkészül kutatásaira: hagyatékában szerepel egy jegyzet a számára fontos kolozsvári intézmények címével és nyitvatartási rendjével: múzeumok, könyvtárak, szállodák, vasúti jegyiroda, posta, telefonközpont. Az 1956-ban a községi Néptanácsi megbízásában (amelyben falumonográfia megírására kéri fel), tételesen felsorolja azokat az intézményeket, melyben kutatnia kell. Lásd MJKH – Máthé János iratai Fd. 58/I.

95 *Magyarhermány monográfiája* 113. p.

96 *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-i bejegyzés

97 „1909-ben a földművelésügyi miniszter ajándékozott 170 gondosan összeválogatott könyvet a közművelődés céljára. [...] Hét évtized távlatából mérem le, milyen nagy értéke volt a kis könyvtárnak, a mezőgazdasági, állattenyésztési, szépirodalmi műveknek: Arany, Jókai, Benedek Elek, Mikszáth, Vörösmarty és mások legszebb írásait olvasták szakadatra [...]” *Magyarhermány monográfiája* 24. p. A kronológia 1945. március 9-i bejegyzésében Illyés Gyula egy művéből idéz.

98 „Azóta sem olvastam, de most is szinte szó szerint el tudnám mondani, mit mondott Szeredai János kapitány a lengyel határon a sztrecskói tetőt védő diákhonvédeknek, mikor az orosz ezred körülfogta őket.”

A két világháború között a romániai magyar sajtótermékek rendszeres olvasója, 1935-ben a *Erdővidéki Hírlaphoz* küldte be nyílt levelét.⁹⁹ 1945 után folyamatosan olvasta a napisajtót, *Magyarhermány kronológiája* és *Magyarhermány monográfiája* munkái tele vannak sajtóidézetekkel. Idős korában pedig, amikor már nem tellett az újságok megrendelésére, naponta elment a helybeli postahivatalra és a kihordás előtt elolvasta a napilapokat.¹⁰⁰

Magyarországi folyóiratokat is járatott, amíg a diktatúra intézkedései miatt nem kezdett akadózni a kézbesítésük. Máthé természetesen ebben a helyzetben sem hazudtolta meg önmagát: előbb írásban tiltakozott a postaigazgatóságon, majd amikor közölték, hogy Romániában nem lehet megrendelni ezeket, egy magyarországi ismerősét kérte meg, hogy rendelje meg, és küldje el neki a folyóiratokat. A rokonság tagjai pedig az ismerősöktől összegyűjtötték a kiolvasott magyarországi folyóiratokat, majd kivitték Magyarhermányba, Máthé Jánosnak.¹⁰¹

Máthé János két közösséget vallott magáénak: tágabb közösségének a magyar nemzetet tartotta, mint viszonyítási pontot, kisebbnek pedig Magyarhermány faluközösségét. A nemzetet úgy tekintette, mint olyan közösséget, amelynek tagjai szolidárisak egymással, összetartanak és segítik egymást. Azokra a magyar nemzetiségű pártaktivistákra, akik az adóvégrehajtásban, beszolgáltatásokban részt vettek, nemcsak a termény elszedéséért haragudott, hanem mert – megszegve ezt a népközösségi szolidaritást – saját nemzettestvéreiket zsákmányolták ki.¹⁰² Gondolkodásában a humánium mint nemzeti erély jelenik meg.¹⁰³

Amikor egy politikai rendszer, állam, vagy egy adott kormány működését vizsgálta, nem elfogult: ezek esetében értékmérőt számára az jelentett, hogy annak intézkedései hasznosak vagy károsak voltak-e a kisebb közösségre, Magyarhermány faluközösségére nézve. Bírálta például a magyar kormány közhatárokról szóló 1871. és 1880. évi törvényeit, mert károsak voltak a magyarhermányi faluközösségre.¹⁰⁴ Máshol haraggal írt a dualizmuskori magyar kormányzatról,

---

[valószínűleg a Hős fiúk vagy a Diákhősök 1848-ban című könyvekből idéz.] *Magyarhermány monográfiája* 210-211. p. „Ponyvaregényben olvastam [...]” *Magyarhermány kronológiája* 1950. szeptember 21-i bejegyzés

99 Ifj. Máthé János kiegészítés: A Magyar Párt parlamenti képviselőihez. *Erdővidéki Hírlap* 1953. február 24., 2. p. Írásában a mezőrendőri ügyek falusi bírók hatáskörébe való visszaadását szorgalmazza.

100 Beszélgetés Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2007. február 25-én.

101 Beszélgetés Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2007. február 25-én.

102 „A vörös rém uralmát még tetézték, még kínosabbá, még törhetetlenebbé tették a helyi renegát hajcsárok, akik buta, sötét fejjel a bolsevizmusért, a nemzetközi zsidóság világuralomra segítéseért saját fajtájukat ütötték, kínozták, rúgták.” *Magyarhermány kronológiája* 1950. december 31-i bejegyzés

„Eltelt a kilencedik nyomorúságos esztendő. Ez alatt a kilenc testet-lelket gyötörő esztendő alatt láttuk meg, hogy mennyi renegátja, a vérszívó uralom szolgálatába szegődött hitvány salakja van székely-magyar fajtánknak. Magyarok született, magyarul beszél, de sópredék testének, lelkének minden fizikai és szellemi képességével marja, rágja és pusztítja fajtájának életét és vagyonát.” *Magyarhermány kronológiája* 1953. évvégi bejegyzés

103 „A körülöttünk zajló súlyos események közben jegyezhetem, hogy Magyarhermány népe maradéktalanul eleget tett annak, amit a magyar becsület megkívánt. Olyan emelkedett és kultúrnéphez illő magatartást tanúsított a hazájuk felé igyekvő és emberi segítségre szoruló németekkel szemben, ami szép lapja marad a község történetének.” *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-jei bejegyzés.

104 *Magyarhermány monográfiája* 97. p., 99. p., 100. p.

mert nem tett hathatós intézkedéseket a székelyföldi – beleértve a magyarhermányi – elvándorlás ellen.¹⁰⁵

Máthé János számára a becsület, tisztesség, szorgalmas munka jelentették a legfontosabb értékeket.¹⁰⁶ A faluközösség szempontjából fontosnak tartotta a tapasztalatot és a tekintélyt.¹⁰⁷ Késő öregkoráig ragaszkodott a hagyományos viselethez. A vidéki–városi ellentét is része volt gondolkodásának.¹⁰⁸

Máthé János vallással kapcsolatos nézeteiről csak egyetlenegyszer nyilatkozott: „Nem vagyok atheista, a vallást fenntartóinak soraiba tartozom, azonban az eddig és jelenleg is elfogadott és tanított vallási tételek (dogmák) tantételeinek stabilitásáról eltérő fogalmaim vannak. Első helyen a Biblia áll.”¹⁰⁹

Máthé János gondolkodásának része volt az antiszemitizmus. Vajon honnan vehette át ezeket a nézeteket? Ha azt vizsgáljuk, hogy Máthé Jánosnak, illetve a magyarhermányi faluközösségnek milyen kapcsolata volt a zsidókkal, csak „a zsidó mint kereskedő” élethelyzettel találkozunk. Máthé, vagy más, korabeli falustársa leírásában a zsidó mint agyafűrt kereskedő jelenik meg (lásd a gépvásárlás leírását a „A Hangya szövetkezet” c. részben), vagy mint pénzéhes „szolgáltató” (lásd a Hidegházi kereskedőről szóló leírást), akit a faluközösség eltávolít a községből.¹¹⁰

---

105 „Szolgálni ment 25! Ezt a három szót a szabadelvű korszak mindenik miniszterének tüzes vassal kellett volna a bőrébe belesűtni, mikor meghaltak, a fejfájukra írni. Távoli vidékeket iparosítottak, azalatt a munkát kereső székelyek tizezrei mint pelyva a szélben tűntek el a nagyvilág emberforgatagában.” Id. Máthé János: Egy magángazda székely falu életéből. Imreh István (szerk.): *Változó valóság - Szociográfiai tanulmányok*. Kriterion, Bukarest, 1978., 204. p.

106 „Levelet kaptam Szabó Andrásztól az udvarhelyi református kollégium volt igazgatójától, abból néhány szót idézek: »... ha valami élelmet hoz, amikor erre felé jár - megköszönöm...« Ezt egy életét komoly és felelősségteljes munkával töltött 80 éves ember kényszerült papírra tenni.” [kiemelés - L. M.] *Magyarhermány kronológiája* 1946. december 6-i bejegyzés

107 „[...] bizony elkelve egy tapasztalt gazda, aki helyismereti tudásával és tekintélyével - mert ez is nagy süllyal esik a mérlegre - a gazdálkodást a megszokott régi renddel vezetné”. *Magyarhermány monográfiája* 51. p.

108 „A tanulás, művelődés magasabb lépcsői a városokban vannak lerakva, ez meghatározza a falvak szellemi haladását, aminek terméke, hogy a városiakok egyrésze a falusit már eleve alosztályba tartozónak tekintí és úgy kezelí, éppen az a réteg, amelyiknek kényelmesebb életét a falvak népe termelő munkája biztosítja.” *Magyarhermány monográfiája* 3. p.

109 MJKH - Máthé János írásai, az „Életírás” töredékekből a vallásról írt feljegyzései.

110 A Budapesteni lakó Pethő Sándor 1969. február 7-i, Máthé Jánoshoz intézett leveléből: „Más téma. Hat-nyolc éves koromban a Hangya szövetkezet helyén egy régi ház állott. Az utcai fronton egy helyiségben szatócs üzlet volt, beljebb a korcsma, azon belül a lakás állott. Hidegházi volt a bolt és a kocsmá tulajdonosa. Fedett kugli is volt, ahol az emberek kugliztak. Én is voltam teke álogató. Verekedést is láttam gyermekoromban. Hidegházi valahonnan hozott egy lemezjátószt. Feltette a lemezt forgatta a gépet és énekeltek. Egy vasárnap 20 fillérért engedte meghallgatni a csodálatos masinát. Apám adott nekem 20 fillért, hogy én is hallgassam meg az éneklő masinát. Igen de még egyszer megakartam hallgatni és Órás Anisnak egy kosár fát eladtam 20 fillérért és ismét befizettem. Apám megtudta és felfofozott. A falu minden embere meghallgatta a csoda masina hangját. Az akkori viszonyokhoz képest sok picula folyt be Hidegházi kezeihez. Ezt megsokallták a falu legényei és elhatározták, hogy Hidegházit kiviszik a falu határába. Hétfőn reggel egészvágás szekerekkel megálltak a bolt előtt és közölték, hogy rakodhatnak. Én nem rendeltem szekereket és nem költözök dóm, mondta Hidegházi. Mi akkor is visszük. Rövidre fogom: mindent felraktak. Azt kérdezte Hidegházi, hogy hova viszik. A Kisbaconi határba, a Gyilkosréve hídján túl lerakjuk. Csendőrség nem lévén a faluban, Hidegházi könyörgésre fogta és arra kérte, hogyha már el kell menni, vigyék Sepsiszentgyörgyre. Oda csak pénzért, volt a válasz. Elmentek Zsigmond Sándor bíróhoz és szállítási szerződést készítettek. A fuvardíjat előre ki kellett fizetni. A szekerek megérkeztek Sepsiszentgyörgyre, a rokonok csodálkozva fogadták. Rendőrt hívatott és elpanaszolta, hogy erőszakkal költöztették el. Erre a legények felmutatták a bíró által készített szerződést, a rendőr tovább nem foglalkozott az ügygel. Magyarhermányba azóta se telepedett le zsidó üzlet ember. A falu lakossága jót mulatott az eseten. Én is

De innen hogy juthatott el Máthé egy sokkalta negatívabb szemlélethez? Mert a kronológiában más, zsidókkal kapcsolatos tézisek lehettek fel: a világoösszeesküvés, a galíciai bevándorlás, a térfoglalás, valamint a Tanácsköztársaság mint zsidó összeesküvés.¹¹¹

Külön csatornákról, amelyen keresztül ez a befolyás érvényesült, nem tudunk. Csak Máthé Jánosnak a zsidósággal kapcsolatos felfogásából következtethetünk a két világháború közötti időszakból egyes erdélyi magyar lapok,¹¹² magyarországi történeti munkák (pl. Szekfű Gyula: Három nemzedék¹¹³), illetve a második világháború időszaka sajtójának hatására.

A második világháború után Máthé János abban, hogy a romániai és magyarországi kommunista vezetők egy része zsidó származású volt, igazolva látta a zsidóság világalomra törekvésének tézisé. Gondolkodásában – ha ritkán is írta le – összefüggő világképet alkotott a zsidó világoösszeesküvés tézise, mert a kommunizmus elterjesztését, a kollektivizálási törekvéseket, a romániai magyar sajtó magyar nemzeti összefogás elleni cikkeit mind ennek részeként értelmezte.¹¹⁴

Minek tekintette önmagát? Nemzetisége szerint székely-magyarok: időskori leveleit mint az „öreg székely” vagy „székely-magyar” írta alá.¹¹⁵ Foglalkozása szerint gazdálkodó-, kiscgazda-, gazdaemberként határozta meg magát.¹¹⁶ Értelmi-

---

így hallottam és így maradt meg emlékezetemben. Ha nem éppen így történt volna, nem vagyok hibás.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol 2. f. 18-18 v.

111 A zsidósággal kapcsolatos tézisekről lásd Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó és Andrei Oișteanu: *A zsidó. Zsidó mítoszok Kelet- és Közép-Európában*. Kolozsvár, 2005, Kriterion Kiadó.

A világoösszeesküvés tézise: „A vörös rém uralmát még tetézték, még kínosabbá, még törhetlenebbé tették a helyi renegát hajcsárok, akik buta, sötét fejjel a bolsevizmusért, a nemzetközi zsidóság világalomra segítéséért saját fajtájukat ütötték, kínozták, rúgták.” Magyarhermány kronológiája 1950. december 31-i bejegyzés; „Hogy a földművelő nép számára mit hozott a »felszabadulás«-nak nevezett nemzetközi zsidó uralom [...]” *Magyarhermány kronológiája* 1952. február 24-i bejegyzés.

Galíciai bevándorlás tézise, a térfoglalás tézise, és a Tanácsköztársaság mint zsidó összeesküvés tézise: „Petőfi nem ismerhette előre Galícia eleven ajándékainak a későbbi szabadelvű korszakban, a tanácsköztársaság idején, 1944-ben és azután viselt szerepét.” *Magyarhermány kronológiája* 1952. március 16-i bejegyzés.

112 Pl. az *Erdélyi Lapok* antiszemitizmusáról lásd: Horváth Sz. Ferenc: *Az Erdélyi Lapok ideológiája. Zsidókérdés, katolikus antiszemitizmus és nemzetiszocializmus Erdélyben (1932–1940)*. In: *Regio* 2004. 2. sz. 101-141. p.

113 Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 302., 304-308. p.

114 A kollektivizálásban a térfoglalás tézise értelmezhető: „Ők az elsők, akik hozzányúltak az ősi székely örökséghez, »siculica haereditas«-hoz, hogy a nemzetközi zsidókommunizmus kezére adják, ők az elsők, akik az első nyílföldekre kitétték a vörös rongyot, a földműves nép rabságba hajtásának jelvényét.” *Magyarhermány kronológiája* 1959. április 6-i bejegyzés; „Hermány népét hetek óta egyetlen gondolat foglalkoztatta: kiragadni az ősi földet a vörös polip karmaiból, határozott ellenállással megakadályozni, hogy a nemzetközi zsidókommunizmus elkönfiskálhassa.” *Magyarhermány kronológiája* 1961. április 7-i bejegyzés.

A sajtó mint a zsidóság eszköze tézise: „A zsidó-kommunista sajtó vesztül vagdalkozik minden »nemzeti« színezetű tan ellen. [...] Íme mit ír a zsidó galernő. Nemzeti egység nem, csak zsidó nemzeti egység létezik, aminek a tetejébe egy szakállas zsidó ül és igazgat e sártekén mindeneket.” *Magyarhermány kronológiája* 1950. május 27-i bejegyzés; „Jött a büntetések özöne a Duna-csatornához hurcolások, állat- és terményelkobzások, kilakoltatások. A zsidó-kommunista sajtó pedig örjöngve üvöltött: vérpadra aki nem tesz eleget a parancsnak!” *Magyarhermány kronológiája* 1953. június 23-i bejegyzés

115 Az Országos Széchényi Könyvtárnak címzett 1977. november 2-i levelét így írta alá. Országos Széchényi Könyvtár Irattára 1987/1977, 2496/1977. Az iratok megtalálásában György Béla segített, akinek ezúton is köszönetet mondok.

116 Első ismert cikkét mint „kiscgazda” írta alá. Lásd *Erdővidéki Hírlap* 1935. február 24., 2. p.

ségi munkálkodása szerint „krónikásnak” falumonográfia írónak, író/történésznek nevezte magát, aki följegyzí a szűkebb közössége életét.¹¹⁷ Munkáit a vidékieknek, a „falu népének” szánta.¹¹⁸ Szülőfaluja lakossága a falu tudósának, „falutudósunknak” tekinti.

Életének utolsó részében a falvak jövője foglalkoztatta,¹¹⁹ de éberén figyelte a politikai változásokat is.¹²⁰

A helytörténész

Mi indította el a történettudományi, néprajzi kutatások felé? Egyrészt az édesapja tudományok iránti érdeklődése, másodsorban a szülőfalujában őt ért történelmi élmények. Egy fontos indíték lehetett bátyja nagyívű értelmiségi életpályájának követése is.¹²¹

Gyerekkorától, kedvtelésből folytatott adatgyűjtést. 1935–39 között megérlelődött benne a szándék, hogy papírra vesse az összegyűjtött anyagokat, a megélt történelem, és a beszélgetések során lejegyzett adatokat. 1945 és 1960 között pedig összegezte az addigi adatgyűjtést és monográfiává rendezte. Célja ezzel a munkával az volt „hogy a szülőfalujának egy összetett leírását hagyja az utódainak.”¹²² 1966 őszén írógépet vásárolt és elkezdte kéziratának legépelését.¹²³

Olvasmányai túl sokrétűek voltak ahhoz, hogy egy-két művet kiemeljünk, de mindenképpen a századforduló heroikus hangvételű munkái hatottak rá. A tematikus felosztásnál pedig felismerhető a *Székelység* c. folyóirat hatása: a lap történelmi, nyelvészeti, tájféldrajzi cikkeket közölt, de nem hiányoztak belőle a tréfás történetek sem. Máthé munkáiban ugyanazokat a tematikus csoportosításokat, ugyanazt a stílust találhatjuk meg. Ezeket a lapokat az unokájának, Máthé

117 „...A krónikás kötelessége feljegyezni...” *Magyarhermány kronológiája* 1962. január 26-i bejegyzés; „A községtörténet leírását bírálók ne tévesszék szem elől, hogy a munkát az ekeszarva, kasza-kapa nyele, az erdőlé fejsze mellett, nagyobbjára csak arra alkalmas időben, efféle munkára képzetlen tollal raktam össze.” *Magyarhermány monográfiája* 3. p.

118 „Amit irtam, ha valamikor kinyomtatásra kerül, a falu népének szántam. Hadd tudják meg, milyen volt a régi világban.” Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p., MJKH – Újságok, újságkivágások.

119 Hagyatékában olyan újságkivágások vannak, amelyek a falvak életével, jövőjével kapcsolatosak. (Pl. a *Megyei Tükör* 1980. december 8-i számára, egy cikk kapcsán ráírta: „Falvak háttérbe szorítása”. A *Magyarország* 1982. március 28-i számának 25. oldaláról a magyarországi falvak helyzetével kapcsolatos cikket őrizte. Vagy a *Népszabadság* 1985. február 20-i számából egy, a magyarországi községek jogi helyzetét taglaló cikket ollózott ki.)

120 Egyik utolsó jegyzete a *Magyarország* 1985. évi 19. számából a 24-25. oldalakról való. A cikkből az ottani politikai rendszer hibáit taglaló részeket jegyzetelte ki.

121 Bátyja, Máthé Sándor a székeljudvarhelyi református kollégiumban végezte a középiskolát, a teológiát Kolozsváron; 1907-ben fejezte be a lelkészképzésű tanulmányokat. Előbb Ördögkeresztúron segédlelkész, majd körlelkész. 1921-től kolozsi lelkész, majd egyházmegyei tanügyi előadó, pénztáros, 1926-tól a kolozsvári egyházmegye esperese. 1929-től egyházkerületi lelkészi aljegyző, 1937-től igazgatótanácsi tag, 1939-től zsinati képviselő, majd Kolozs vármegye törvényhatósági bizottsági tagja. 1943. április 10-én halt meg. Tevékenyen részt vett magyar társadalmi egyesületekben. Nekrológiát Máthé János másolta ki a *Református Szemle* 1943. április 20-i számából. MJKH – Családi iratok.

122 Máthé János válaszeleve alapján 'Zoltáni Sándor' informátor adatai. Notá raport. 1969. június 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 37.

123 Az írógép-vásárlásról Kovács Tamás őrmester, a magyarhermányi Milícia-órs parancsnoka tudósít. Lásd: ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 59-59 v.

Zoltánnak adta, az 1933, 1934, 1938-as évfolyamokból több lapszámban is benne van Máthé János pecsétje: „Ifj. MÁTHÉ JÁNOS Magyarhermány”.

Történésszé, íróvá válásáról így vall: „Lassan, nehezen tanulgattam a didaktika írószakmát, olvastam nagynevű írók mondásait, Horatius bölcs tanítását, hogy az írók ne siessenek a nyilvánosság elé, hanem évekig tartsák vissza, és az alatt javítgassák, hogy tökéletesebb legyen. Megfogadtam a tanácsot, várva a jobb időkre, hátha végül [a] nyilvánosságra sor kerülhet.”¹²⁴

Arra a kérdésre, hogy miért kutat és ír, Máthé általában a falu múltjának megőrzését hozta fel indítékként. (Válaszait természetesen a kérdező személyétől, végzettségétől függően árnyalta.) 1969. februárjában Máthé a munkáit firtató helybeli kérdésére azt válaszolta, hogy „a világtörténelem átdolgozásán dolgozik” és „a Bodvaji öntödén keresztül a mi falunkat is a történelembe bele foglalja mert Gábor Áron a bodvaji öntödében csinálta az első ágyút, és ezen keresztül akarja Hermányt kiemelni.”¹²⁵

1969 májusában egy másik kérdezőnek azt válaszolta: „meg akarja örökíteni a vélünk és a vidéken történt hadi és egyéb dolgokat, hogy majd amikor kinyomtassák hát hadd maradjon fenn neki is a neve és hogy tudják hogy itt is volt hadi állapot 1848-as évekre.”¹²⁶

Az őt meglátogató „értelmiségibbeknek” öntudatosan mondta: „[...] szabadidejét a nép életéből vet dolgok kutatásával tölti. Amíg más korcsmába jár, addig ő olvas.”¹²⁷

Kutatásai során kapcsolatba került történészekkel, vezető tisztviselőkkel, írókkal, újságírókkal: Jakó Zsigmonddal, Egyed Ákossal,¹²⁸ Jordáky Lajossal, Beke Györggyel,¹²⁹ Király Károllyal,¹³⁰ Benedek Marcellel,¹³¹ Sütő Andrással. Kelemen Lajost barátjának és tanítójának tekintette.¹³² Árvay Józsefről, a sepsiszentgyörgyi levéltár igazgatójáról mint támogatójáról beszélt.¹³³ Levelezett Gábor Áron utódaival is.¹³⁴

---

124 *Magyarhermány monográfiája* 3. p.

125 Notă informativă. 1967. április 10. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 58-59.

126 Jelentés. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 53.

127 Informare. 1969. május 23. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 48.

128 Egyed Ákosnak Máthé Jánoshoz 1970. március 25-én keltezett levele, ebben az 1848-as forradalommal kapcsolatos kérdésekre válaszol. MJKH - Levelezés

129 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

130 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

131 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

132 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. MJKH - Levelezés

133 Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. szám, 15. Árvay szakmai tanácsokkal segítette, pl. ő hívta fel a figyelmét egy, Gábor Áron ágyúöntő tevékenységével kapcsolatos tanulmányra. „Cu câteva zile în urmă D-I Arvay Josif directorul Arhivelor Statului din Sf. Gheorghe mi-a atras atenția că la dinșii nu există dar să caut la vreo bibliotecă exemplarele revistei *Századok* apărută în anul 1920, acolo un articol spune că prima țevă de tun secuiesc a fost turnată la Mădăraș Ciuc, iar de Bodvaj nici nu aminteste. D-tră cunoașteți această dată?” Máthé Jánosnak a Bányai János geológushoz írt, 1967. június 5-ikei levelének román nyelvű fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 62.

134 Lásd a budapesti Gábor László 1970. február 28-i és június 17-i levelét Máthé Jánoshoz és Máthé 1970. május 7-i levelét. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 59-61.

Informátori jelentések szerint kapcsolatban volt még Balogh Edgárral, Nagybaconi Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszterrel,¹³⁵ de erre nincs más adatunk, elképzelhető, hogy informátori „nagyotmondás”, illetve tájékozatlanság. A magyarországi látogatói közül csak néhányat ismerünk: Ablonczy László újságíró, Perjés Géza hadtörténész, 1975-ben Csapody Miklós egyetemista Sopronból¹³⁶, Karinthy Ferenc író, Hála József néprajzkutató.¹³⁷

Intézményekkel való kapcsolatáról is tudunk: a budapesti Országos Széchényi Könyvtárral több mint egy évtizeden keresztül levelezett (összesen 14 levelet ismerünk).¹³⁸ Innen biztatták további munkára, és ajánlották fel segítségüket. Szakmai kérdéseivel ide fordult, kérésre innen kapott fénymásolatokat, mikrofilm-fotókópiákat, illetve latin nyelvű dokumentumok fordításait.¹³⁹ Levelezett a Magyar Országos Levéltárral is, ahonnan fénymásolatokat kért és kapott.¹⁴⁰ Publikációs és szakmai kérdésekben volt levélváltása az *Élet és Tudomány* folyóirat szerkesztőségével, a Magyar Nemzeti Múzeummal, az Országos Pedagógiai Könyvtárral, és a MTA Nyelvtudományi Intézetével.¹⁴¹ A sepsiszentgyörgyi levéltárban, valamint Kolozsváron, Brassóban, Marosvásárhelyen múzeumokban és levéltárakban kutatott.¹⁴²

Nem tekintette magát a tudóstársadalom teljes jogú tagjának. Alkalma volt megtapasztalni, amint őt, a gazdaembert nem kezelik kutató-tudósként. „... a magamfajta író-történészeket »dilettáns« névvel rekesztik ki a fémjelzett irodalom kerítésén kívül” – írta, de ennek ellenére tudatában volt munkái tudományos értékével.¹⁴³ A székelység hun eredetének volt meggyőződéses híve, többek között ehhez keresett bizonyítékokat.¹⁴⁴

---

135 Jelentés 1968. június 31. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 45.

136 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 49.

137 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 11-11 v.

138 1962 és 1984 között 14 válaszlevelet kapott a Széchényi könyvtártól. Az Országos Széchényi Könyvtár részéről Pajkossy György főosztályvezető, az I. Főosztály, Olvasó és Tájékoztató szolgálatának vezetője, Ferenczy Endréné főosztályvezető, Somogyi Pálné osztályvezető, Kemény G. Gábor és Albert G. személyéhez intézte kérdéseit. A Máthé Jánosnak címzett levelek keltezése: 1962. március 1., 1962. július 12., 1963. május 9., 1964. október 6., 1965. december 31., 1967. március 6., 1969. június 26., 1975. február 7., 1975. április 15., 1976. január 23., 1980. december 22., 1984. május 21., 1984. június 12., 1984. szeptember 27. (MJKH - Levelezés). A Széchényi Könyvtárnak írt levelekből négy maradt meg. (Országos Széchényi Könyvtár Irattára, 5/1976, 354/1976, 1987/1977, 2496/1977 számú ügyiratok.) Ezek megtalálásában György Béla segített, akinek ezúton is köszönetet mondok.

139 „Eleinte, amikor erről írt a Széchényi könyvtárba, dr. Pajkossy György válaszolt, és biztatta hogy írjon meg abszolút mindent, mert ők segíteni fogják, ennek bizonyítéka az a 22 anyag, amit küldtek.”

„Datele, descrierile cuprinse în manuscris provin de la istorici cu diplome, de la colaboratorii Országos Szechenyi Könyvtar și Országos Leveltar (Arhivele Statului), care i-au fost trimise fie sub formă de manuscrise, fie trase la xerox. La început cînd a relatat în acest sens la Szechenyi konyvtar dr. Pajkossy Gyorgy, i-a raspuns, i-a îndemnat să scriis absolut tot, căci ei îl vor ajuta, dovadă 22 materiale trimise de ei.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 70.

140 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. MJKH - Levelezés

141 Az Országos Pedagógiai Könyvtár válasza 1962. július 7-i keltezésű. A Magyar Nemzeti Múzeum részéről Dienes István régész válaszolt 1970. február 23-án. MJKH - Levelezés

142 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

143 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. MJKH - Levelezés

144 Lásd a 1970. február 2-án a vargyasi Máthé Ferenchez írt levelét. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 68-69.

Máthé János tudományos munkásságának csak a töredékét ismerjük. Kapcsolathálóját is felhasználva, kitartással és szorgalommal, több évtizeden keresztül gyűjtötte a történelmi dokumentumokat. A töredékesen megmaradt iratanyag is igen értékes: a falura vonatkozó újkori, jelenkori dokumentumok, a földvári hadifogolytáborban meghaltak névjegyzéke,¹⁴⁵ a kommunista rendszert kigúnyoló viccek,¹⁴⁶ az 1944. évi szárazajtai magyarellenes vérengzés története,¹⁴⁷ az 1910. évi helyi, „virilista” botrányos képviseléválasztás leírása,¹⁴⁸ és sok más értékes, egyedi dokumentum. Idővel begyűjtötte a községi, '50-es években termelt közigazgatási iratanyag egyrészét is.

A hozzátartozók közlése szerint Máthé János az iratainak egy részét az elkobzástól való félelem miatt elégette.¹⁴⁹ Másik részét átadta Pető Sándornak, Sepsiszentgyörgyön lakó volt tanfelügyelőnek.¹⁵⁰ Az iratanyag egy másik részét Máthé Sándornál, Máthé János Brassóban lakó fiánál helyezték el. Fia, házkutatástól tartva, az iratanyag egy részét egy eddig nem ismert személynél helyezte letétbe. Hirtelen halála miatt nem tudta közölni, kinél helyezte el az iratanyagot, és azóta sem került elő.

Az iratanyag harmadik része Máthé János legkisebb fiához, Máthé Istvánhoz került. A család a körülbelül 2 folyóméter iratanyagot két bőröndbe csomagolta, és ismerősöknél, a padláson rejtették el, és egy-két évenként máshova helyezték át, így őrizték meg a rendszerváltásig.¹⁵¹ Könyvei nagy részét az unokája, Máthé Zoltán örökölte.

Szülőfaluja történetével három nagyobb terjedelmű munkájában foglalkozott: *A magyarhermányi református egyházközség története* c. munkája 2004-ban jelent meg.¹⁵² Magyarhermány történetét különböző témakörök szerint (néprajz, helynevek, népesedés, közigazgatástörténet stb.) kutatta, az elkészült tanulmányokat a lehetőségek függvényében, külön-külön megjelentette. A résztanulmányokat a *Magyarhermány monográfiája* c. munkájában összesítette, ennek egy változatát 1969-re már összeállította, de folyamatosan tökéletesítette, bővítette.¹⁵³ Az általam ismert változat 1982-ben készült el, összesen 245 gépelt oldal terjedelemben, ebből több példány maradt fenn.¹⁵⁴ Van adat egy 1983 augusztusában elkészült változatról is, ekkor Máthé 40 éves munkája eredményének nevezte a monográfiát.¹⁵⁵

145 170 név, az elhalálozási dátum, életkor, vallás, lakóhely feltüntetésével. MJKH - Dokumentumok Fd. 97.

146 *Humor a népi demokráciának nevezett kommunizmus idejéből.* 5 gépelt oldal terjedelmű. MJKH - Dokumentumok.

147 MJKH - Dokumentumok Fd. 346

148 MJKH - Dokumentumok Fd. 98

149 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

150 Máthé István tudomása szerint tőle a Securitate elkobozta, és azt állították, hogy a megyei múzeumnál helyezték letétbe. Ott keresték 1989 után, de nem volt ott.

151 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

152 Demeter László (szerk.) Máthé János: *A magyarhermányi református egyházközség története.* Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, Barót, 2004.

153 1969-ben „mintegy háromszázhatvan” gépelt oldal volt készen. (Lásd: Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Magyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.)

154 Egy a helybeli református egyházközség, három a család tulajdonában van.

155 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 74.

Magyarhermány kronológiája munkája eddig ismeretlen volt. Ez a 92 gépelt oldal terjedelmű munka Jordáky Lajos hagyatékából került elő, neki Máthé János küldhette el.

Máthé János szűkebb régiójának, Erdővidéknek a történetét is kutatta. Erdővidék minden településéről gyűjtött adatokat, és az Erdővidék Kis Lexikona című műben szándékozott összegezni és közölni.¹⁵⁶ Ezt kollektív munkaként tervezte elkészíteni.

A falutörténeti és régiótörténeti kutatásai mellett Máthé Jánost leginkább az 1848–49-es forradalom és szabadságharc székelyföldi vonatkozásai foglalkoztatták. Ebben a küzdelemben a székelység „elbukó, de dicsőséges” küzdelmét látta. Gábor Áron személye Máthé munkájában a székelység hőségévé vált, aki egyszerre hadvezér, kiváló szervező, technikai szakértő, aki a székelység legjelesebb tulajdonságait testesítette meg.¹⁵⁷ 1974-ben már összeállította a Gábor Áronról szóló kéziratát.¹⁵⁸ Ennek a munkájának a bővített változatát beadta a budapesti Néprajzi Múzeum egyik pályázatára.¹⁵⁹

Életírás cím alatt különálló lapokra diákélményeit, a katonaelet és a falu életének egyes epizódjait, vallásos és közéleti gondolatait írta le.¹⁶⁰ Lehetséges, hogy ebből is egy összefüggő művet alkotott vagy akart alkotni, hagyatékában csak a töredékek vannak meg.

Mit égethetett el a munkái közül, vagy mi tűnt el? A Securitate egy 1983. márciusi jelentése említi a *Székelyek története* című, 300 gépelt oldal terjedelmű munkáját, és az *Erdély története* című, körülbelül 300 oldalas munkát.¹⁶¹ A falu kronológiájához is tovább gyűjtötte az adatokat, erről 1977-ből és 1982-ből van adatunk, ezeket, mint különösen veszélyeseket, valószínűleg elégette.¹⁶² Ugyanezt tehette levelezésének jórészével is.

Az idős ember

1962-ből van az első adatunk arról, hogy Máthé Jánosnak hallásproblémákkal küzd. Ez beszűkítette a kapcsolathálóját: „nem jár sehová, és barátai sincsenek, mert nem hall jól, és nehéz társalogni vele.”¹⁶³ Hallása lényegesen a továbbiakban

156 A hagyatékában a következő feliratú iratsomó található: „Erdővidék Kis Lexikona, azaz falvainak, népének, történetének részbeni adattára”, benne településenként, iratsomókba rendezve az adatok. MJKH – Máthé János írásai.

157 Máthé János Gábor Áronnal kapcsolatos kutatásainak – szülőfaluja szempontjából – egyik fontos hozadéka, hogy kikutatta, és széles körben ismertté tette, hogy Gábor Áron első ágyúit a Magyarhermányhoz tartozó bodvaji háromban öntötte.

158 Gábor Áron. *Háromszék, Bardóc és Csík székek népei a szabadságharcban – Történelmi korrajz*. Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

159 Ennek a 365 oldalas változatnak a címe: *A régi székelység és részvétele az 1848/49. évi szabadságharcban. Bem József, Gábor Áron, Petőfi Sándor*. Ezt az 1983. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra küldte be Máthé János. Jelenleg a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában, EA 21.779 jelzet alatt található.

160 MJKH – Máthé János írásai

161 Nota. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56.

162 Nota-raport. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 16., 22.

163 'Miklós' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton hadnagy tájékoztató jelentése. Nota informativă.

sem javult. Idejét is inkább a munkának szentelte, kapcsolatot főleg a mindenkori lelkésszel és falufelölőssel tartott.

1967-ben lényegében ugyanezt az állapotot rögzítette egy jelentés: „nem nagyon köt senkivel barátságot, amikor nem dolgozik a mezőn inkább otthon ül, és a fentebb említett levelezéseit bonyolítja.[...] Kapcsolatai Magyarhermány községben inkább a tehetősebb emberekkel vannak [...]”¹⁶⁴

1971. március végén agyvérzést kapott, lebénult, időlegesen elvesztette beszé-lőképességét és nagyfokú halláskárosodás érte. 4 hétig a baróti kórházban kezelték, ezalatt részlegesen felépült. De gyógyszereket bevenni nem volt hajlandó. Május elején hazavitték Hermányba, de jobb karja továbbra is használhatatlan volt.¹⁶⁵ Beszédkészsége egy év múlva újra romlani kezdett, orvosi vizsgálatok után diétát ajánlottak neki. Étrendjét megváltoztatta, így részlegesen visszanyerte beszédkész-ségét. Ettől fogva gyűjti, jegyzeteli az egészségvédelemmel kapcsolatos cikkeket is.¹⁶⁶ Halláskárosodása nem javult,¹⁶⁷ a hozzá érkezett újságírókkal is „töbnyire a papír meg a ceruza segítségével” értekezett.¹⁶⁸

Máthé idős kora ellenére is nyitott maradt az új iránt. 1975 áprilisában 77 falubelijével együtt kétnapos autóbuszos kiránduláson vett részt az országban.¹⁶⁹ Kutatásai során levéltárakban és könyvtárakban dokumentálódott Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Fogarason és Sepsiszentgyörgyön.

1977. május elején ágybanfekvő beteg volt, az orvos figyelmeztette, hogy ne végezzen semmilyen fizikai munkát, mert akkor súlyosbodik az egészségi állapota, akár meg is halhat.¹⁷⁰ Máthé ekkor elkeseredett, nincs kedve többet írni, eladná az írógépét, de – mondta – még vevőt sem találna rá Magyarhermányban. A városban lakó fiai pénzt küldtek támogatására.

1977. augusztus közepére Máthé jobban lett, elment a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárba, ahol dokumentumokat kért ki Magyarhermányról (gazdasági, kereskedelmi vonatkozású adatokat), de nem adták oda.¹⁷¹ 1978. februárjában megint ágybafekvő beteg volt. Ekkor „sajnálta, hogy megöregedett, és meg kell haljon, mert az idő elhaladt felette.”¹⁷²

Egy – 1981 májusában kelt – jelentés szerint Máthé nem fizetett elő egyetlen újságra sem, hanem mindennap elment a postára, és elolvasta a mások által rendelt

---

1962. március 15. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 19.

164 Kovács Tamás őrmesternek, a Magyarhermányi Milícia-őrparancsnokának jelentése valószínűleg 1967-ből. Raport. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 59-59 verso.

165 Notá-raport 1971. május. 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28.

166 Hagyatékában van lapkivágás az érlelmeszesedésről, a reumás megbetegedésekről.

167 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

168 Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. szám, 15. p.

169 Erdővidéktől a Vaskapuig címmel leírta az utazást. MJKH – Máthé János írásai.

170 'Toma' informátor szóbeli beszámolója alapján Ștefan Ioan őrmester jelentése. 1977. június 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 17.

171 'Toma' informátor szóbeli beszámolója alapján Ștefan Ioan őrmester jelentése. 1977. június 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 18.

172 'Vargyasi' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése 1978. február 18-án. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 19.

újságokat, amiket csak ezután hord ki a helyi postás. Különben visszahúzódott, baráti kör nélkül élt, az otthoni gazdaságban dolgozott.¹⁷³

1981. november végén vagy december első napján a Máthét meglátogató informátor hiányosan felöltözve az írógép mellett találta, amint a bejövő külső fénynél szemüveg nélkül gépelt.¹⁷⁴ Máthéval – annak rossz hallása miatt – csak írásban tudott értekezni, és az is nehezebbre esett az idős embernek. De azt mondta, nem hal meg addig, amíg nem sikerül a könyvét kiadatnia, ráadásul: „van mit írjon a falumonográfiába, mióta grammra adják a kenyeret”. 1982 májusában Máthé a betegsége miatt még visszahúzódottabb lett. Kaszálóit kiadta részesművelésre, saját termésrészét eladta a mezőgazdasági társulásnak és az ebből kapott pénzből élt.¹⁷⁵ Egy 1982. november végi jelentés szerint Máthé visszavonultan élt, de a legfontosabb helyi emberekkel, a lelkésszel és a falufelölőssel tartotta a kapcsolatot.¹⁷⁶ Már nem járt a mezőre dolgozni, csak a postára és a boltba járt ki, de „mindenről érdeklődött, ami történt a faluban, és mindent feljegyzett.” A jelentést készítő Milícia őrmester szerint: „Senki nem lát bele igazán, és nem tudja az álláspontját.”

Az 1983. januári jelentés szerint Máthé már semmilyen fizikai munkát nem volt képes elvégezni, csak a postára, a szövetkezeti boltba és a református lelkészhez járt el. A romániai magyar sajtóorgánumokat levelekkel kereste meg, valószínűleg cikkei kiadásával próbálkozott. „Mind az *Új Élet* mind a *Megyei Tükör* szerkesztőségétől nagyon ritkán kap levelet, de ő annál többet küld. Nem nyilatkozott a forrásnak, de látszott, hogy haragot/gyűlöletet hordoz magában, és elkeseredett, hogy az írásait nem közlik.”¹⁷⁷

Még kétszer kapott agyvérzést, 1986. január 17-én, 88 éves korában hunyt el. Sírjánál Hegyi Dániel helybeli lelképásztor mondta a búcsúbeszédet: „Az értelmesek pedig fénylenek, mint az égnek fényessége, és akik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok, örökkön-örökké.” (Dániel 12, 3.). A helybeliek közül kortársa, Benedek B. Imre méltatta az elhunytat. Emlékét megőrizték, 1990-ben a Magyarhermányi Általános Iskola fölvette a nevét.

---

173 'Fülöpné' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1981. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 20.

174 'Tóth Pál' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21.

175 'Fülöpné' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1982. május 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 22.

176 Zólyomi István Milícia főtörzsőrmester jelentése. 1982. november 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 25.

177 'Fülöpné' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1983. január 14. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 26.

Szimbólum szerep

Arra, hogy hogyan vélekedtek Máthéről a romániai magyar értelmiségiek, igen sokatmondó Árvay Józsefnek, a sepsiszentgyörgyi levéltár igazgatójának véleményezése. Szavaiból kicsendül az elismerés a (fel)jelentése tárgya iránt: „Máthé János egy egyedi típus a megyénkben, az autodidakta paraszt típusa/alakja, aki évtizedeken át nagyon sok történelemkönyvet elolvasott, és sok, a községe történetére vonatkozó adatot összegyűjtött. Az a véleményem, hogy biztatni kell, hogy írja meg a község monográfiáját, amely munka, ha nem is lesz egy tudományos munka, mégis rengeteg értékes adatot fog magába foglalni a megyénk egyik községére vonatkozóan.”¹⁷⁸

Azok akik újságcikkeket írtak róla, más szavakkal, de gyakorlatilag ugyanezt fogalmazták meg. Sylvester Lajos „lábonjáró történelemkönyv”-nek és „Erdővidék legműveltebb emberé”-nek nevezte.¹⁷⁹ Magyar Lajos a „földművestudós”-t látta benne.¹⁸⁰ Ablonczy László: „Magyarhermány nagy tekintélyű tudós emberé”-nek nevezte.¹⁸¹

A községbeli értelmiség is nagyra értékelte. A mindenkori református tiszteletessel gyakran találkozott, hosszan beszélgetett, könyveket cseréltek. A helyi tantestület egyes tagjai támogatták munkáját, Zsigmond László tanító 1972-ben javasolta: „szervezzünk egy gyűjtési akciót, gyűjtsünk össze régi tárgyakat, és hozzunk létre egy múzeumot, hogy támogassuk vele Máthé bácsit a munkájában, mert »a francba is, magyarok vagyunk, székely vér kering az ereinkben.« [...] Az öreg Máthé – mondta Zsigmond – végülis az igazságot akarja bizonyítani »hogy a székelyek nem felkapaszkodottak, és [Máthé] egy egyenes és következetes ember [...]»¹⁸² (A gyűjteményt létrehozták, megtekintette Sylvester Lajos, a Kovászna Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottságának akkori vezetője.¹⁸³)

A falubeliek: „tudományos ember”-nek, a falu tudósának tekintették és különösen az 1940. évi közszereplését értékelték: „Petó, Kuti Sándortól aki majdnem 70 éves, megtudtam, hogy az öreg Máthé fogadta a magyar katonákat Bibarcfalva és Nagybacon között akkor, amikor bejöttek a magyarok (a második világháború idején) és köszöntő beszédet tartott, azóta a falu kedvelt »gyereke«. Ahogy [adatvédelmi okokból törölve – L.M.] mondta, egy egyenes ember, aki soha nem változtatta meg a nézeteit, meggyőződését, megmaradva jó magyarnak az évek során”.¹⁸⁴ Az idős falusfelei is – akikkel róla beszélgettem – ugyanígy vélekedtek.

178 Árvay a Securitate megbízásából egy jelentés-jegyzékben véleményezte Máthé Jánost és munkásságát. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 52.

179 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

180 Magyar Lajos: Baconi arcok, baconi példák. *Megyei Tükör* 1973. október 21., 3. p.

181 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

182 Nota informativă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 10.

183 Nota informativă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 10.

184 „De la [...] (Peto, Kuti Sandor), care are aproape 70 de ani am aflat că bătrânul Mathe a primit pe ostașii maghiari între Biborțeni și Bățanii Mari atunci când au venit maghiarii (în timpul celui de al doilea război mondial) și-a rostit o cuvântare de pomină, de atunci este »copilul« iubit al satului. Așa cum spunea [...] este un om drept, care nu și-a schimbat niciodată concepțiile, convingerile rămânând un bun maghiar în-a

Máthé János közszereplésének, tevékenységének médiareflexióját tekintve az *autodidakta vidéki tudóseMBER* szerep mellett kirajzolódik egy másik elem is, a *hagyományokhoz ragaszkodó vidéki ember* motívuma. Ezt egy külső jel, a fehér harisnya viselete szimbolizálta a leginkább, amely az őt bemutató cikkekben is visszatérő elem.

Természetesen Máthé János tudatában volt a fehér harisnya jelentéstartalmának. A két világháború között a fehér harisnya identitás-elem: a vidéki székely földműves megkülönböztető ruhadarabja, a „nadrágos” városiakkal szemben.¹⁸⁵ (Előnyökkel is járhat, amint azt megtapasztalta már 1941-ben.¹⁸⁶) Később a hagyományokhoz való ragaszkodás jelképévé válik. Máthé János késő öregkoráig ragaszkodott a harisnyához, a visszaemlékezések szerint még nyáron, a legmelegebb időben is abban járt. Persze ez roppant kényelmetlen volt, meg is kérdezte tőle egy alkalommal Csog András: „János bácsi! Nem meleg ez magának?” Máthé János válasza: „Fiam – rossz ló, amelyik a hámot nem bírja!”¹⁸⁷

---

lungul anilor.” Domokos Béla’ informátor jelentése. 1972. február 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 13.

185 Lásd *Magyerhermány monográfiája* „A Hangya szövetkezet” c. résznél a gépvásárlás leírásánál: „A Kolozsváron székelő más gépügynökségek gyorsan kinyomozták, hogy a fehér-harisnyás székelyek miben fáradoznak...”

186 „1941. és 1942. években három ízben voltam Budapesten. Ott voltam a Teleki Pál temetésén, s erről különös emlékem van azzal, hogy az Alkotmány utca sarkán állva, a szorosra préselődött tömegben alig láttam valamit, próbáltam előfurazkodni, viszont a sorfalat álló lovasrendőrök nem engedtek senkit a járdáról lelépni, egy zömök, szőke rendőr meglátva fehér harisnyámat, a szemével intett, hogy lépjek elő. Így teljes térben láthattam a koporsónak az Országházból történt kihozását és a menet elvonulását.” Máthé János 1968. szeptember 28-i levele. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 149.

187 Interjú Csog Andrással és Csog Rebekával 2005. október 24-én.